

SZENT ISTVÁN EGYETEM ALKALMAZOTT BÖLCSESZETI ÉS
PEDAGÓGIAI KAR

A könyvtár-pedagógiától az információs
műveltségig
Útmutató iskolai könyvtárosok számára
Balog Katalin Éva

2016.

Szent István Egyetem Alkalmazott Bölcsészeti és
Pedagógiai Kar

A könyvtár-pedagógiától az információs műveltségig
Útmutató iskolai könyvtárosok számára

szakdolgozat

Informatikai és Könyvtártudományi Tanszék

Konzulens: Dr. Koltay Tibor
főiskolai tanár

Készítette: Balog Katalin Éva
informatikus könyvtáros szak

Jászberény, 2016

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
1. Az iskolai könyvtárak működésének hatályos törvényi keretei	4
2. Tanár a könyvtárban, avagy hogyan lesz a könyvtárosból könyvtárostanár? 7	7
2.1. A könyvtár-pedagógia jelentésének rövid történeti áttekintése.....	7
2.2. Könyv- és könyvtárhasználat a tantervekben	8
2.3. A nemzeti alaptantervek a gyakorlat tükrében	10
3. A könyvtárhasználat tanításának elméleti alapjai	11
3.1. A könyvtár-pedagógia mint tudomány	11
3.2. Az információs műveltség	13
4. Tanulásszervezési módok, módszerek	15
4.1. Konstruktív pedagógia.....	15
4.2. Az RJR modell	20
4.3. A kooperatív tanulás.....	20
5. A könyvtárhasználati ismeretek oktatása	21
5.1. A könyvtár-pedagógiai program.....	22
5.2. Könyvtárhasználat a Nemzeti alaptantervben és a kerettantervekben.....	23
5.3. Könyvtárhasználat az érettségien	33
5.4. A könyvtári órák és foglalkozások	35
5.5. Tankönyvek a könyvtárhasználat tanításához	36
6. A könyvtárostanárok munkáját segítő szervezetek, rendezvények	37
6.1. Könyvtárostanárok Egyesülete	37
6.2. Bod Péter Országos Könyvtárhasználati Verseny	39
Befejezés	40
Felhasznált irodalom	41
Mellékletek	43

Bevezetés

Iskolai könyvtár azóta létezik Magyarországon, amióta iskola működik hazánkban: 996 táján megkezdte működését az első magyarországi iskola Szent Márton hegyén (a mai Pannonhalmán). Diákjai és tanárai részére könyvtár állt rendelkezésre, erről a 11. század végi pannonthalmi kolostori könyvjegyzékből van biztos tudomásunk. Az azóta eltelt több mint ezer év alatt az iskolai könyvtárak profilja, belső rendje, kapcsolódása más intézményekhez természetesen korról korra változott, de lényegi funkciójuk mindvégig azonos volt. (Mészáros 1995) Ezt a hatályos, *A nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet* a következőképpen fogalmazza meg a 163. §-ban: „Az iskolai [...] könyvtár az iskola [...] működéséhez, pedagógiai programjának megvalósításához, a neveléshez, tanításhoz, tanuláshoz szükséges dokumentumok rendszeres gyűjtését, feltárását, megőrzését, a könyvtári rendszer szolgáltatásainak elérését és mindezek használatát, továbbá a könyvtárhasználati ismeretek oktatását biztosító, az intézmény könyvtár-pedagógiai tevékenységét koordináló szervezeti egység.”

Egy ilyen „szervezeti egységben” dolgozom én is, az abonyi Kinizsi Pál Gimnázium és Szakközépiskola magyartanára és könyvtárosa vagyok. Amikor az iskola tanára lettem, a könyvtárnak éppen nem volt gazdája, így ennek vezetésével is engem bíztak meg, annak ellenére, hogy nem volt hozzá képesítem. 2013-ban felvételt nyertem a SZIE-ABPK informatikus könyvtáros szakára, a képzés keretén belül kiemelten fontos terület számomra az iskolai könyvtár, ezért igyekszem minden lehetőséget megragadni, hogy foglalkozhassak vele.

Szakdolgozatban igyekszem tehát minden olyan ismeretet, információt összegyűjteni, amely szükséges ahhoz, hogy könyvtárostani munkámat ellássam. Megkeresem az iskolai könyvtárak működését szabályozó törvényeket, rendeleteket, tanulmányozom a könyvtárhasználat tanításának elméleti alapjait a könyvtár-pedagógiától kezdve az információs műveltségig. Áttekintem azokat a pedagógiai módszereket, elméleteket, melyek az önálló, élethosszig tartó tanulás tanítására leginkább alkalmasak. Majd a könyvtárhasználati órák anyagához kapcsolódóan összegyűjtöm a tantervi előírásokat, a kimeneti oldalról az érettségi követelményeket, a használható tankönyveket, a könyvtár-pedagógiai program készítéséhez szükséges információkat. Végül kitérek arra, hogy milyen szervezetek, rendezvények segíthetik, mérhetik a könyvtárostani munkáját.

1. Az iskolai könyvtárak működésének hatályos törvényi keretei

Az iskolai könyvtárak ágazati irányítás szempontjából az emberi erőforrások minisztere, illetve a köznevelésért felelős államtitkár alá tartoznak, tevékenységükkel kapcsolatos legfontosabb rendelkezéseket a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény (továbbiakban: köznevelési törvény) előírásai határozzák meg. Ugyanakkor könyvtárszakmai szempontból (dokumentumok nyilvántartása, védelme, könyvtári és információs szolgáltatások, szakfelügyelet stb.) a könyvtári törvény (1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről) vonatkozik rájuk, azaz érvényesül a kultúráért felelős államtitkár ágazati irányítása is. Az utóbbi években a közoktatás esett át jelentős átalakításon, ezért ennek az ágazatnak az új törvényi szabályozásából emelem ki a könyvtárak működésére vonatkozó előírásokat ebben a fejezetben.

A 20/2012. sz. EMMI rendelet 64. pontja vonatkozik az iskolai, kollégiumi könyvtár működésére, eszközeire, felszerelésére. A törvény meghatározza az iskolai könyvtár fogalmát, működésének alapfeltételeit, alapfeladatait és kiegészítő feladatait, fejlesztésének irányelveit. Kitér az iskolai könyvtári Szervezeti és Működési Szabályzatban meghatározandó pontokra. Utal még másik kettő dokumentumra, a Könyvtári pedagógiai programra és a Tankönyvtári szabályzatra.

Az iskolai könyvtár helyiségének definiálását, elhelyezkedését, a szükséges eszközök listáját a 20/2012. sz. EMMI rendelet 2. mellékletének 2. fejezete tartalmazza (Jegyzék a nevelési-oktatási intézmények kötelező (minimális) eszközeiről és felszereléséről intézménytípusonként).

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény biztosítja a diákokat és tanárokat arról a jogukról, hogy igénybe vegyék az iskolai könyvtár szolgáltatásait. A pedagógusok joga még, hogy „az iskola könyvtárán keresztül használatra megkapja a munkájához szükséges tankönyveket, tanári segédkönyveket, az intézmény SZMSZ-ében meghatározottak szerinti informatikai eszközöket”. Ez a törvény tartalmazza az iskolai könyvtárosok munkaidő-beosztásával foglalkozó előírásokat. A 62. § (5)-(6) bekezdései szerint a könyvtárostánár (könyvtárostánító) – a nevelési-oktatási intézményben pedagógus-munkakörben dolgozó pedagógusként „heti teljes munkaidejének nyolcvan százalékát (a továbbiakban: kötött munkaidő) az intézményvezető által [...] meghatározott feladatok ellátásával köteles tölteni, a munkaidő fennmaradó részében a munkaideje beosztását vagy felhasználását maga jogosult meghatározni. A teljes munkaidő ötvenöt-

hatvanöt százalékában (a továbbiakban: neveléssel-oktatással lekötött munkaidő) tanórai és egyéb foglalkozások megtartása rendelhető el. A kötött munkaidő fennmaradó részében a pedagógus a nevelés-oktatást előkészítő, nevelés-oktatással összefüggő egyéb feladatokat, tanulói felügyeletet, továbbá eseti helyettesítést lát el.” A (12) bekezdés szerint „Az iskolai, kollégiumi könyvtárostánár, könyvtárostánító a neveléssel-oktatással lekötött munkaidő keretében biztosítja a könyvtár nyitva tartását, a könyvtári órákat. Munkaköri feladatként a kötött munkaidő többi része hetven százaléka – a könyvtár zárva tartása mellett – a munkahelyen végzett könyvtári munkára (az állomány gyarapítása, gondozása, könyvtári kutatómunka), iskolai kapcsolattartásra, a további harminc százaléka a munkahelyen kívül végzett felkészülésre, könyvtári kapcsolatépítésre, állománygyarapításra, továbbá a pedagógus-munkakörrel összefüggő más tevékenység ellátására szolgál.”

A 2011. évi CXCV. törvény 3. sz. melléklete szerint a könyvtárostánár (tanító) pedagógus-munkakörben alkalmazásához szükséges szakképzettség: könyvtárpedagógia-tanár, vagy informatikus könyvtáros és tanító vagy tanár vagy szociálpedagógus. A 98. § (7) bekezdése alapján „Iskolai, kollégiumi könyvtárostánárnak (tanítónak) alkalmazható az is, aki a 3. mellékletben foglaltak szerint az iskolában, kollégiumban pedagógus-munkakör betöltésére jogosító tanítói vagy tanári végzettséggel és szakképzettséggel, továbbá iskolarendszeren kívüli oktatásban szerzett felsőfokú könyvtárosi szakképesítéssel rendelkezik.”

Az iskolai könyvtár törvényi kötelezettsége, hogy közreműködjön az iskolai tankönyvellátás megszervezésében, lebonyolításában. Ezt a tevékenységét a 2013. évi CCXXXII. törvény a nemzeti köznevelés tankönyvellátásáról szabályozza. Ennek 1. § (6) pontja határozza meg többek között a tankönyv, használt tankönyv, munkafüzet, tartós tankönyv hatályos fogalmát. A tankönyvellátásban közreműködő szervezetek közül a könyvtárellátó feladatait: „A tankönyvek országos megrendelése, beszerzése és az iskolák számára történő eljuttatásának megszervezése, a tankönyvek vételárának beszedése (a továbbiakban: tankönyvellátás) állami feladat, amelyet az állam a Kormány rendeletében kijelölt nonprofit gazdasági társaság (a továbbiakban: könyvtárellátó) útján látja el.” A továbbiakban rendelkezik a törvény a tankönyvvé nyilvánítási eljárás, a tankönyvjegyzék, a tankönyvrendelés, a tankönyvellátás alapvető szabályairól. (Az iskolai tankönyvrendelést - a fenntartó egyetértésével - az iskola igazgatója készíti el, tankönyvjegyzékből választva, s elektronikus formában juttatja el az iskola a könyvtárellátóhoz.) A törvény 4. pontja rögzíti az állami pénzügyi felelősségvállalás szabályait, vagyis hogy kik részesülnek

normatív kedvezményben. (Ez a kör bővült a gyermekvédelmi gondoskodás keretében nevelésbe vett vagy utógondozói ellátásban részesülő gyerekekkel a törvény hatályba lépésekor, vagyis 2014. január elsejével.) Fontos, hogy az ingyenes tankönyvellátás és a normatív kedvezményre való jogosultság nem fedi egymást a hatályos jogszabályok szerint.

A másik friss jogszabály, mely a tankönyvellátásról rendelkezik, a 17/2014. (III. 12.) EMMI rendelet a tankönyvvé, pedagógus-kézikönyvvé nyilvánítás, a tankönyvtámogatás, valamint az iskolai tankönyvellátás rendjéről. A törvény 4. fejezete tartalmazza azokat a pontokat, melyek az általában tankönyvfelelős megbízatást kapó iskolai könyvtárosok számára igazán fontosak. Hogyan, mikor kell felmérni a tankönyv-támogatási és – megrendelési igényeket. Tartalmazza az ezzel kapcsolatos nyomtatványokat, az elfogadható igazolások körét (26. § (1)-(2), 5. számú melléklet, 11. számú melléklet).

Rendelkezik a tankönyvellátásban részt vevő szervek együttműködéséről, mely szerint: „(1) A Könyvtárellátót a tankönyvterjesztési feladata ellátása ellenértékeként a tankönyv kiadójától a feladata ellátásának költségeit fedező díjazás illeti meg, amelynek mértéke az adott kiadótól terjesztésre átvett tankönyvek iskolai terjesztési árának a 20%-a.

(2) A Könyvtárellátó a tankönyvterjesztéssel összefüggésben felmerült kiadásai és a feladata ellátásának költségei levonását követően fennmaradó összeget az iskolai tanulólétszámok arányában átadja

a) a központ által fenntartott iskolák esetében a központ bevonásával az iskoláknak,

b) a nem a központ által fenntartott iskolák esetében az iskoláknak

az iskola könyvtári állományának a Nemzeti alaptantervben meghatározott célok teljesítését támogató könyvtári dokumentumokkal történő fejlesztésére.” Eddig nem is volt tudomásom arról, hogy az iskolai könyvtár fejlesztéséhez pénzügyi forrást biztosít az állam. Vajon működik a gyakorlatban?

A rendelet a továbbiakban meghatározza a tankönyvrendelés- és ellátás menetét, az ehhez kapcsolódó határidőket, szülői jogokat. Külön kitér a pedagógus-kézikönyvekre is. Az iskolai könyvtárakra vonatkozik a gyakorlatban még a jogszabály 30. § (4) bekezdése: „Az iskolának legkésőbb május 31-ig - a helyben szokásos módon - közzé kell tennie azoknak a tankönyveknek, ajánlott és kötelező olvasmányoknak a jegyzékét, amelyeket az iskolai könyvtárból a tanulók kikölcsönözhetnek”. A 39. § meghatározza a tartós tankönyv előállítására vonatkozó technikai követelményeket.

2. Tanár a könyvtárban, avagy hogyan lesz a könyvtárosból könyvtárostanárr?

2.1. A könyvtár-pedagógia jelentésének rövid történeti áttekintése

A könyvtár-pedagógia a szakirodalomban mit önálló tudományterület az 1970-es években jelent meg Magyarországon. Kezdetben még az olvasáspedagógia kifejezéssel illették, mára az olvasáspedagógián elsősorban az olvasástanítást magában foglaló tudományterületet értjük, melynek természetesen szoros kapcsolata van a könyvtár-pedagógiával, mind az olvasás gyakoroltatása, mind az olvasóvá nevelés területén.

Zsolnai József, az alternatív képességfejlesztő módszeréről híres pedagógus hatféle lehetséges jelentést tulajdonított a kifejezésnek (Zsolnai 1972). Az 1970-es években a könyvtár-pedagógiai fogalom megjelenésekor a szakirodalomban elsősorban a közművelődési könyvtárakkal kapcsolatban, inkább a népművelési megközelítésben volt használatos. Hiányzott tehát az a megközelítés, mely aztán általánosan elterjedt: a könyvtárhasználat iskolai tanítása és felhasználása. A könyvtár-pedagógia ilyen irányú jelentése egy az iskolai könyvtárak működését szabályzó 128/1981. MM sz. művelődési miniszteri utasítás hatására kezdett széles körben elterjedni.

A 128/1981. MM sz. művelődési miniszteri utasítás az iskolai könyvtárak működési szabályzatáról című alapidokumentum kiterjedt minden alsó- és középfokú nevelési és oktatási intézmény könyvtárára. Meghatározta az iskolai könyvtárak fenntartóiként az oktatási intézmények fenntartóit, közvetlen felügyelő szerveiként pedig az iskolákban működő általános szakfelügyeleti rendszert. Ezt az útmutatót követte a tartalmi szabályozás, a 203/1986. MM sz. Útmutató az iskolai könyvtárak fejlesztéséről című dokumentum, mely a következő meghatározását adja az iskolai könyvtáraknak: Az iskolai könyvtár a nevelési és oktatási intézmény szerves része, forrásközpont, tudásbázis, szellemi bázis, amely a könyvtári rendszerre támaszkodva, szakszerűen fejlesztett, feltárt állományból szolgáltat. Munkáját ún. iskolai báziskönyvtárak segítik, melyek feladata továbbképzések, tapasztalatcserék szervezése, könyvtár-pedagógiai módszertani szaktanácsadás nyújtása, munkaközösségek irányítása. (A középiskolákat megyei, illetve fővárosi báziskönyvtárak, az általános iskolákat körzeti báziskönyvtárak támogatták.)

Az iskolai könyvtárak egyre nagyobb szerepet kaptak tehát a gyermekek olvasóvá nevelésében, a könyvtárhasználatra nevelésben. Az Útmutató előírja, hogy az iskolai könyvtáros a nevelőtestület tagja, pedagógus és könyvtáros végzettsége is legyen. Az iskolai könyvtáros munkakörébe tartozik a könyvtár nyitva tartása, a könyvtár

működtetésének szakmai teendői (éves munkaterv és beszámoló, statisztika készítése, gyarapítás, apasztás, nyilvántartás, formai és tartalmi feltárás, leltározás, az állomány gondozása stb.) Emellett a könyvtár pedagógiai célú felhasználásának biztosítása (egyeztetve az iskola vezetésével, és tanáraival), részvétel az intézmény olvasás- és könyvtár-pedagógiai tevékenységében (könyvtári szolgáltatásokat bemutató foglalkozások tartása, könyvtárszakkör vezetése, könyv- és könyvtárhasználatra épülő tanórák előkészítése stb.) munkakapcsolat kiépítése a település más könyvtáraival, felkészülés a foglalkozásokra, tájékozódás a könyvpiacra, részvétel továbbképzéseken.

Ezzel párhuzamosan a könyv- és könyvtárhasználati ismeretek, mint tananyag megjelent a tantervekben. És ez már azt jelentette, hogy a könyvtár-pedagógia elsődleges jelentése könyvtárhasználat iskolai tanítása és felhasználása lett.

2.2. Könyv- és könyvtárhasználat a tantervekben

A könyv- és könyvtárhasználat tanítását először az 1978-as tanterv írta elő a 6-18 éves korosztály számára minden évfolyamon az anyanyelvi és osztályfőnöki órák részeként, a továbbépíthető alapműveltség gondolatára alapozva. Az iskola ugyanis nem adhat lezárt ismeretanyagot, végleges műveltséget, ezért a tanulókkal el kell sajátíttatni az iskolán kívüli információszerzés képességét. Az 1980-as évek végétől az iskolaszervezeti váltások, a reformpedagógia, az alternatív tantervek, a módszertani innovációs törekvések – az intézmények egy részében – ártértékelték a könyvtár szerepét.

Az 1990-es évek „tudásalapú” „információs” társadalmában nélkülözhetetlen a problémalátás és megoldás képessége, a kooperációs készség, a magas szintű kommunikációs és informatikai felkészültség, az ismeretek önálló megszerzésére, majd feldolgozására és alkalmazására való képesség. Az 1991. évi tanterv, a NAT, a NAT2 és a NAT3 a fenti kulcskompetenciák kialakítása, a többkönyvű oktatás és a demokrácia szellemében születtek. A könyv- könyvtárhasználat és a könyvtári informatika, mint tananyag, a magyar nyelv mellett az informatika műveltségterület részeként jelent meg a kerettantervekben és a helyi tantervekben. A könyvtárhasználatot önálló követelményekkel, tartalommal rendelkező tantárgyi részterületként és tantárgyközi nevelési feladatként definiálta a kerettanterv. Ennek megfelelően egyrészt alapozó ismeretek formájában (az informatikába, a magyar nyelvbe és az osztályfőnöki foglalkozások anyagába illesztve), másrészt kereszttervként (tantárgyközi ismeretként, minden tantárgyban megjelenő követelményként) jelent meg a könyvtárhasználat a

kerettantervekben. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a befogadó tantárgyakban elsajátított alaptudást ki kellett egészíteni a különböző tantárgyak speciális segédleteinek (szaktudományi forrásainak) megismertetésével. A cél az volt, hogy a tanulók könyvtárra alapozott ismeretszerző és feldolgozó tevékenysége valóban készségszintre fejlődjön.

A Nemzeti Alaptantervről kiadott 243/2003. sz. Kormányrendelet is kiemelt fejlesztési feladatként definiálja a könyvtárhasználatra nevelést az informatika tantárgyba ágyazva: „A korszerű iskolarendszerben az iskolai könyvtár információs-tanulási forrásközponttá, nyitott szellemi műhellyé válik. Gyűjteménye tartalmazza azokat az információkat és információhordozókat, amelyeket az intézmény hasznosít, befogadva és felhasználva a különféle rögzítési, tárolási, átviteli és kereső technikákat. Saját és a hálózaton elérhető információs és dokumentációs bázisával stratégiai fontosságú szerepet tölt be a tartalomszolgáltatásban, a bővülő ismeretszerzési lehetőségek megismertetésében, és biztosítja széles körű alkalmazásukat a tanulásban és a mindennapi tájékozódásban. A könyvtár használata minden ismeretterületen nélkülözhetetlen, hiszen informatikai szolgáltatásai az iskolai tevékenység teljességére irányulnak. Használatának technikáját, módszereit - az önálló ismeretszerzés érdekében - a tanulónak el kell sajátítania.” A kulcskompetenciák közé sorolja a digitális kompetenciát, melynek egyik területeként fogalmazza meg az információval kapcsolatban a következő elvárásokat: „A szükséges képességek felölelik az információ megkeresését, összegyűjtését és feldolgozását, a kritikus alkalmazást, a valós és a virtuális kapcsolatok megkülönböztetését. Idetartozik a komplex információ előállítását, bemutatását és megértését elősegítő eszközök használata, valamint az internet alapú szolgáltatások elérése, a velük való kutatás, az IST (Information Society Technology), alkalmazása a kritikai gondolkodás, a kreativitás és az innováció területén.”

A legújabb, 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról külön határoz meg kiemelt fejlesztési területeket és kulcskompetenciákat. A fejlesztési területek, nevelési célok között ott találjuk a tanulás tanítását. Erről a következő olvasható: „A tanulás tanítása az iskola alapvető feladata. Minden pedagógus teendője, hogy felkeltse az érdeklődést az iránt, amit tanít, és útbaigazítást adjon a tananyag elsajátításával, szerkezetével, hozzáféréssel kapcsolatban. Meg kell tanítania, hogyan alkalmazható a megfigyelés és a tervezett kísérlet módszere; hogyan használhatók a könyvtári és más információforrások; hogyan mozgósíthatók az előzetes ismeretek és tapasztalatok; melyek az egyénre szabott tanulási módszerek miként működhetnek együtt a tanulók csoportban; hogyan rögzíthetők és hívhatók elő pontosan,

szó szerint például szövegek, meghatározások, képletek.” Emellett a kulcskompetenciák között ott van ebben a dokumentumban is a digitális kompetencia, hasonló megfogalmazásban, mint az előző alaptantervekben: „A szükséges készségek magukba foglalják az információ megkeresését, összegyűjtését és feldolgozását, a kritikus alkalmazást, a valós és a virtuális kapcsolatok megkülönböztetését. Ide tartozik a komplex információ előállítását, bemutatását és megértését elősegítő eszközök használata, valamint az internet alapú szolgáltatások elérése, az ezek segítségével történő keresés, az IKT alkalmazása a kritikai gondolkodás, a kreativitás és az innováció területén.”

A tudás alapú társadalom kihívására tehát így reagál az alaptanterv, a képességek között fontosnak tartja az élethosszig tartó tanulás alapfeltételét, az önálló ismeretszerzés képességét, és fejlesztését már nem csak a könyvtárral, könyvtárostanárral, könyvtárhasználattal hozza összefüggésbe, hanem minden szaktanár számára előírja. A könyvtárhasználat az informatika tantárgy része, könyvtári informatika anyagrész keretében.

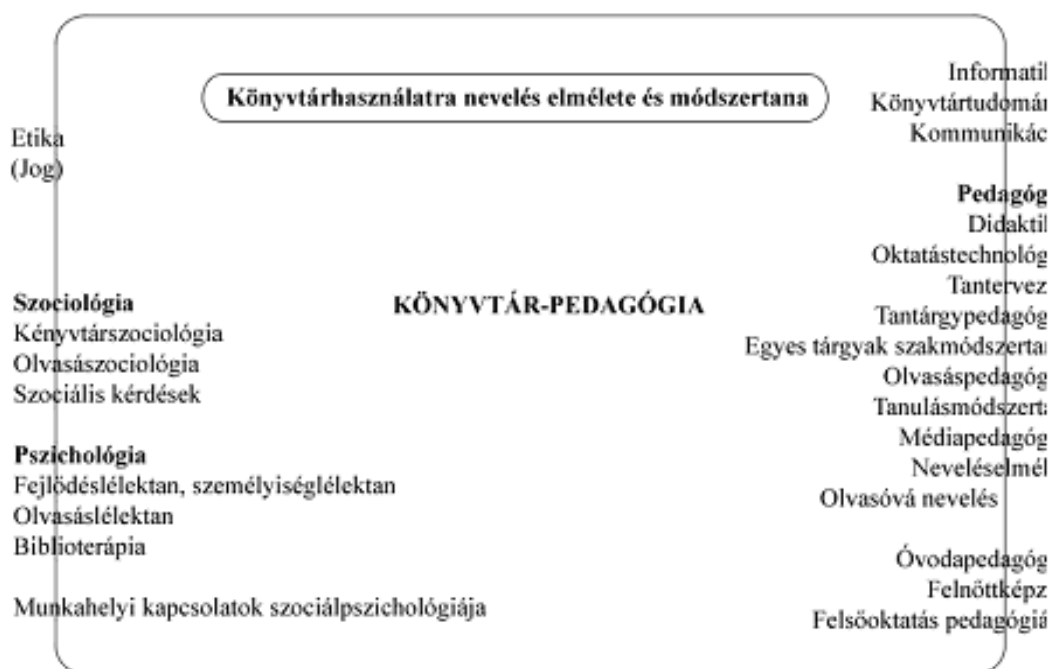
2.3. A nemzeti alaptantervek a gyakorlat tükrében

A tanterv törvényi szintű szabályozás, mégsem valósultak meg teljes egészében az előírásai a könyv- és könyvtárhasználat tanításának területén. Ennek leginkább az volt az oka, hogy nem önálló tantárgyként kezelték, hanem befogadó tárgyakat (magyar nyelv, informatika, osztályfőnöki óra) jelöltek ki számára. A gyakorlatban több probléma keletkezett a könyvtárhasználat tanítása körül ebben a helyzetben, hiszen a magyartanárok képzéséből hiányzott a könyvtárhasználat tantárgy-pedagógiája, és az informatikatanárokból is a könyvtár-informatika, a hatékony információszerzés és a szakszerű feldolgozás tantárgy-pedagógiája. Ezért vagy nem került sor a könyvtárhasználat tanítására vagy egy könyvtárost bíztak meg vele. Ez utóbbi esetben általában elmaradt a számonkérés, és az ismeretek készség szintű elsajátítása a gyakorlás hiánya miatt. Ezért volt szükség arra, hogy az iskolai könyvtáros pedagógus végzettséggel és könyvtáros végzettséggel is rendelkezzen. A kettő képzést szintetizálja a mesterképzés szintű könyvtár-pedagógia tanári szak, melyet 2006-ban indítottak először a Pécsi Tudományegyetemen. De az osztatlan tanárképzés újraindulásával, 2013-tól könyvtárostanár végzettséget is lehet szerezni egy másik szakkal párosítva több felsőoktatási intézményben.

3. A könyvtárhasználat tanításnak elméleti alapjai

3.1. A könyvtár-pedagógia mint tudomány

„A könyvtár-pedagógia az a tudomány, amely a könyvtári nevelő hatások alapjaival és módjaival foglalkozik”- határozza meg frappánsan Helene Radlinska a fogalmat. Ebbe a definícióba sok tudományterület beletartozik, hiszen a pedagógia, azáltal, hogy minden tanulási témává tehető, érintkezik minden tudományterülettel. A könyvtári nevelő hatásokat részletezve a könyvtár-pedagógiával kapcsolatba hozható más tudományterületeket Dömsödy Andrea a következő ábrában foglalta össze:

1. ábra A könyvtár-pedagógia és kapcsolódásai (Dömsödy 2003)

A könyvtár-pedagógia tudománya tehát egy integráló tudomány, a kapcsolódási pontjait figyelembe véve Dömsödy Andrea részmeghatározásai alapján definiálja:

1. „A könyvtárban vagy könyvtári dokumentumok felhasználásával való ismeretszerzéssel, ismeretközvetítéssel, információkereséssel foglalkozó elmélet és gyakorlat. A könyvtár és gyűjteménye, szolgáltatásai és könyvtár használói közötti közvetítő tevékenység. Közvetlen célja a könyvtári dokumentumok és szolgáltatások sokoldalú, gyakorlatias és élményszerű megismertetése. Hosszabb

távú célja a könyvtárak és könyvtári dokumentumok, szolgáltatások és az informálódás szükségletének felkeltése és ezáltal a könyvtárhasználóvá nevelés.

2. Az a tudományterület, ami a könyvtárhasználó, a tanuló személyiségének az olvasás, könyvtárhasználat, informálódás során való előmozdításával foglalkozik.
3. A könyvtárhasználat tantárgy tanításának-tanulásának és a kapcsolatos nevelési feladatok ellátásának módszerével foglalkozó pedagógiai tudományág. Egyfajta tantárgy-pedagógia, melynek feladata az is, hogy a könyv- és könyvtárhasználati ismereteket a tanulási folyamatban elhelyezze.
4. A könyvtári munkafolyamatok nevelési céloknak és/vagy nevelési-oktatási intézmények tevékenységének alárendelt tervezése, szervezése, végzése.
5. Pedagógusok és könyvtárosok felkészítése a könyvtárhasználat tanítására és a könyvtár használatására mind szakmai, mind módszertani szempontból.”
(Dömsödy 2003)

A könyvtár-pedagógia általános és hosszú távú céljait két nagy csoportra oszthatjuk. Az egyik csoportba a személyiség fejlesztése a végcél, ezen belül a könyvtárhasználattal összefüggő igények és szokások kialakítása, vagyis önművelésre, önálló ismeretszerzésre nevelés, olvasó, könyvtárhasználó magatartás kialakítása. De olyan személyiségjegyek fejlesztéséhez is hozzájárul a könyvtár-pedagógia, mint aktivitás, kezdeményező képesség, önálló, kreatív, kritikus gondolkodás, koncentráció, rendszeret, önbizalom.

A célok másik csoportjába azok az ismeretek, készségek tartoznak, melyek magukba foglalják a különböző könyvtári rendszerek és szolgáltatásaik megismerését, a megfelelő tájékoztatási segédlet, eszköz megtalálását, a könyvtári dokumentumokhoz szükséges tudás elsajátítását, az információ megszerzésének, szelektálásának, adaptálásának és felhasználásának készségét, a problémamegoldást.

Ez a célcsoport az angol nyelvű szakirodalomban az „information literacy” (információs műveltség) szakkifejezésként jelenik meg, és a magyar szakirodalomban is egyre inkább általánossá válik, kizorítva a könyvtár-pedagógiát. Ez utóbbi kifejezés 2005-től kezdve alig-alig használatos a szakirodalomban, annak ellenére, hogy tanári képzésben szak elnevezéseként is szerepel (könyvtárpedagógia-tanár szak mesterképzés), és a könyvtárostanárok egyik alaptantárgya elnevezéseként is.

3.2. Az információs műveltség

Az információs műveltség az információs társadalom egyik alapkompenciája. Viszonylag új keletű fogalom mind e kettő. Az információs társadalomban Jean-Francois Lyotard szerint a tudás a termelés fő erejévé, árucikké válik, ugyanakkor ez a posztindusztriális társadalom hozzáférhetővé teszi a tudást a laikusok számára is a számítógépes technológiák elterjedésével. Ebben a helyzetben a könyvtáraknak át kellett értékelni szerepüket, hiszen megszűntek az ismeretek, információk egyedüli birtokosai lenni. Megjelentek és széles körben elterjedtek a tömegkommunikációs eszközök, melyek felhasználásával mindenki maga igyekszik információs igényeit kielégíteni, vagyis elvégezni azokat a feladatokat, amelyeket korábban a könyvtárosok.

Felvetődik tehát a kérdés: akkor a továbbiakban nincs szükség a könyvtárosok szakértelmére? Képes mindenki megoldani az információs szükségletének kielégítését? Amikor az emberek kompetensnek tartják magukat az információszerzésben, sokan elfeledkeznek arról, hogy az információtechnológiai eszközök használatában meglévő (többnyire látszólagos) jártasságuk nem garantálja, hogy információs igényeiket megfelelően ki is tudják elégíteni. Hiába tűnik a keresés gyorsnak és egyszerűnek a weben, a laikusok által végzett információs tevékenység általában eredménytelen. A rendelkezésre álló oldalak tömegéből ugyanis csak egyet, kettőt néznek meg, ráadásul a legtöbben nem hatolnak a weboldalak mélyére, nem töltenek elegendő időt azzal, hogy alaposabb ismereteket szerezzenek a vizsgált témáról. Sőt sokan még azt az információt is elfogadják, amelyről tudják, hogy rossz minőségű, kevésbé megbízható, ha ugyanakkor könnyen elérhető és egyszerűen használható. Ez az információval kapcsolatos igénytelenség kiküszöbölhető az információs műveltség terjesztésével, mely új feladatként áll a könyvtáros szakemberek előtt. (Koltay 2013)

Az információs műveltséget az információs társadalom funkcionális írástudásának is nevezhetjük. Először Paul Zurkowski használta a fogalmat 1974-ben. A definíciójának többsége az ALA meghatározására épül, mely a következő készségeket jelöli meg a fogalom összetevőiként:

- az információszükséglet felismerése
- az adott probléma megoldásához szükséges információ azonosítása
- a szükséges információ megtalálása
- a megtalált információ értékelése

- az információ hatékony felhasználása az adott probléma megoldására. (Koltay 2007)

Az információs műveltség tehát nem egyezik meg az információs és kommunikációs technológiák (IKT) hatékony használatának képességével, vagyis a digitális írástudással. Kialakítása összetett feladat elé állítja az iskolai könyvtárosokat.

Az információs műveltség az oktatásban

Az új technológiai eszközök megjelenése az oktatásban is új helyzetet eredményezett. A tanár is megszűnt a tudás és új ismeretek egyedüli közvetítője lenni, hiszen a tanuló más forrásból is hozzáfér azokhoz, már persze, ha motivált. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az információkat kritikusan tudná kezelni, és megfelelően tudná hasznosítani. Ennek a készségét az információs műveltséget tanító iskolai könyvtárosoknak kell kialakítaniuk. A cél az, hogy a diákok önmagukat tudatosan irányító és kritikai szemléletű felhasználókká váljanak. Ehhez nyújtanak segítséget az Amerikai Iskolai Könyvtárosok Szövetsége által megfogalmazott korszerű tanulással kapcsolatos irányelvek:

- Ellenőrizd, hogy információkeresésed mennyire hatékony és jól halad-e! Alakítsd a keresést szükségleteidhez!
- Élj az információ és a tudás elemzésének, szintézisének, értékelésének és szervezésének eszközeivel!
- Értelmezd a különböző forrásokból származó információkat abból a célból, hogy azonosítsd a helytelen értelmezéseket, a fő és a kiegészítő érveléseket, az ellentmondó információkat, a különböző nézőpontokat és az előítéleteket!
- Értékelj az információt pontosság, érvényesség, az igényeknek való megfelelés, a fontosság, valamint társadalmi és kulturális kontextus szempontjából!
- Vonj le következtetéseket, hozz informált döntéseket, az ismereteket új helyzetekben alkalmazd, és hozz létre új tudást!
- Használd meglevő ismereteidet, mint a tanulás kontextusát. (Koltay 2013)

Egy az OPKM által 2003-ban rendezett konferencián Peter Genco, Az Iskolai Könyvtárosok Nemzetközi Szövetségének (IASL) elnöke az információs műveltség fogalmát egy egész életen átívelő tanulási folyamat eredményeképpen határozta meg, ugyanakkor az élethosszig tartó eredményes tanulás egyik alapfeltételének is. Szerinte az információs műveltség tanításának be kell épülnie az oktatási rendszerbe az egyéb

gondolkodási, tanulási, problémamegoldó készséget, könyvtárhasználati jártasságot fejlesztő tevékenységek mellé. Az iskolai könyvtárakban oktatási programokat kell kidolgozni, melyek biztosítják a hatékony tanulási módszerek és a készség szintű információszerző tevékenység elsajátítását. Az iskolai könyvtáros és a teljes iskolai közösség nagyon szoros együttműködése szükséges ahhoz, hogy ezek a programok hatékonyan működhessenek. (Borostyányiné 2004)

4. Tanulásszervezési módok, módszerek

4.1. A konstruktív pedagógia

A könyvtár-pedagógia és az információs műveltség fogalmának tisztázása után a hatályos nemzeti alaptantervet figyelembe véve a konstruktív pedagógia módszerét érdemes megvizsgálni, ugyanis egyike a hatékony tanulás egyénre szabott módszereinek. Nahalka István nevéhez fűződik ez a pedagógiai fogalom, mely a tanuláshoz egy minden korábbtól lényegesen eltérő értelmezést adja, és az utóbbi időben rendkívül megtermékenyítően hatott a pedagógia különböző területeinek fejlődésére. Ez a tanuláselmélet is azokkal a kérdésekkel foglalkozik, mint a korábbi oktatáselméleti rendszerek, azaz az érdekli a tanulással kapcsolatban, hogy valójában milyen folyamat is az, milyen a logikája, mi a szerepe magának a tanuló embernek a folyamatban, mi a szerepe a pedagógusnak, s a további tényezőknek, hogyan irányítható a legsikeresebben, mi is az a „valami”, ami a tanulás során létrejön, s hogyan értékelhető.

A konstruktivizmus mint ismeretelmélet szemben áll az ún. objektivistá alapállású ismeretelméletekkel, amelyek a megismerő rendszerekben a tudás kialakítását valamilyen objektív, tükrözési folyamatnak tekintik, vagyis úgy gondolják, hogy a valóság és a neki megfelelő reprezentáció, tehát a tudás között kialakítható valamifajta egy-egyértelmű megfeleltetés, a tudás valóságnak ily módon való megfelelése ellenőrizhető, megadhatók a tudás igazságának kritériumai. Ezeknek az elméleteknek a gyengéje, hogy a tudás és a valóság jó megfelelése ellenőrizhetetlen, mert nem helyezhetjük magunkat kívülre, be vagyunk zárva érzékeink világába. A konstruktivizmus feloldja ezeknek a rendszereknek az ellentmondásait, mivel a tudás és a valóság között nem keres egyértelmű megfeleléseket, hiszen úgy tarja, hogy az emberi tudás konstrukció eredménye, vagyis a megismerő ember felépít önmagában egy világot, amely tapasztalatainak szervezője, befogadója, értelmezője lesz. A tanulás tehát nem más e szerint az elmélet szerint, mint a belső világ folyamatos építése. Mikor tanulunk, akkor az elsajátítandó információt

értelmezni próbáljuk. Ez az értelmezési folyamat a korábban már elsajátított ismeretek bázisán zajlik. Ezért a konstruktivista elméletben kritikus szerepe van a megelőző tudásnak (prior knowledge). Ha a megelőző tudás kellően szervezett, „mozgósítható”, vagyis viszonylag könnyen előhívható, akkor esély van arra, hogy az új információ értelmezése sikeresen lejátsszódjék, s a tanulás folyamatában a tudat mintegy lehorgonyozza a meglévők rendszeréhez az új tudást. Ehhez persze még további feltételek szükségesek. Részben szükséges, hogy a tanuló ember motivált legyen, s valóban végig akarja vinni az értelmezési folyamatot. Egy másik fontos feltétel, hogy az új információ befogadható legyen, tehát ne legyen ellentmondásban a meglévő tudásrendszerrel, az értelmező kognitív struktúrával. Ha ez a feltétel nem teljesül - és nagyon sokszor nem teljesül -, akkor bonyolult folyamatok játszódnak le, amelyek a tanulást az egyszerű „raktározásnál” sokkal összetettebb, több lehetséges kimenettel rendelkező folyamattá teszik. A pedagógiának tehát azzal kell számolnia, hogy a gyerekek tudatában kognitív struktúrák, értelmezési keretek szolgálnak az egész kognitív tevékenység, benne a tanulás irányítására is, s ezek a struktúrák egyben a tárgyai is a tanításnak. Nahalka szerint a tanítás feladata nem ezeknek a struktúráknak a formálása, csak közvetetten, hiszen a saját értelmezési kereteinek alakításáért maga a tanuló ember viseli végső soron a felelősséget. Csakis az ő tevékenysége részeként formálódhat ez a kognitív rendszer, a külső feltételek, így a tanítás segítheti vagy gátolhatja ezt a folyamatot, de nem vezérelheti. A másik ember értelmezési kereteihez közvetlenül nincs hozzáférésünk, a konstrukció rendkívül személyes folyamat.

A kutatások szerint az iskolában elsajátított tananyagot csak pedagógiai szituációkban hívják elő a diákok, azaz mégsem „az életnek” tanulnak. A felnőttek pedig nemcsak hogy elfelejtik a megtanult fogalmakat, tényeket, összefüggéseket, hanem gondolkodási rendszerük is gyakran visszaesik egy korábbi állapotba az idők múlásával. Az iskolai tanításban fontos lenne tehát, hogy minél mélyebben elsajátított rendszerként működő tudást alakítson ki. Nem az ismeretek átadása tehát a fontos, hanem az, hogy a diákok milyen képet alakítanak magukban a művészetek és a társadalom viszonyáról, az irodalomról, egyes művekről, a világról, hogyan segíti ez a kép őket abban, hogy megismerjék önmagukat, az emberi életet, a világ berendezését, működését.

A konstruktivista felfogás szerint a tanulásnak a következő típusai lehetnek. Ha a belső értelmező rendszer és a megtanulandó külső információ között nincs ellentmondás, akkor elvileg problémamentes a tanulás. Megtörténhet az új ismeret beágyazódása, hacsak a tanuló nem alulmotivált, mert ha közömbös, akkor nem történik meg a kívánt folyamat. Ha a tanulás problémamentes, az még nem jelenti, hogy hosszú távú, ekkor még ismétlésekre

és az ismerettel változatos kontextusokban való találkozásra van szükség, hogy az új tudás rögzüljön a meglévő ismeretek rendszerébe.

Ha az új tudás és az értelmezői keret közt ellentmondás van, akkor lehetséges, hogy a tanuló számára befogadhatatlan az, és még az értelmezésig sem jutott el. Ez a kizárás, ami nem tanulás. Az iskolai órákon figyelni kellene arra, hogy az ilyen jellegű információk ne legyenek túl nagy arányban jelen, rendszeresen ellenőrizzük a megértés mértékét. Az is előfordulhat, hogy az ellentmondás ellenére külső motiváció hatására megtörténik az információrögzítés (lehorgonyzás). Az így bemagolt tudás nem épül be tartósan a memóriába, nehezen hívható elő, kevésbé válik felhasználhatóvá.

Az is megtörténhet, hogy az új tudás és az értelmezői keret közti ellentmondásos helyzetet feloldja a tanuló azzal, hogy a belső tudásrendszeréhez igazítja az új információt, ez a meghamisítás. Egy másik lehetőség, hogy az értelmezői rendszerének kevésbé lényeges megváltoztatásával mellékmagyarázatot keres, hogy beilleszthesse az új információt. Nahalka ezt a tanulási típust nevezte kreatív mentésnek.

A tanulástípusok legizgalmasabb formája a konceptuális váltás. Ebben a tanulási formában megváltozik a belső kognitív struktúra, az információfeldolgozásnak egy adott területen új bázisa jön létre. Ez minden bizonnyal egy hosszú és nagy erőfeszítést igénylő, nem egyszerűen kiváltható folyamat, melynek a létrejöttében több tényező is szerepet játszik. Ilyen például a motiváltság, a családból hozott biztatás, értelmezési keretek, gondolkodásmódok.

A konstruktív didaktika néhány alapelvei közül az első a meglévő tudásra építés elve. A tanulók meglévő tudása részletesebben a következőket jelenti:

- a meglévő tudásrendszer szervezettsége;
- a meglévő tudásrendszer ismeretekkel való telítettsége (mennyit tud a tanuló);
- a tudásrendszer elemei közötti kapcsolatok erőssége;
- a tudásrendszer elérhetősége;
- a tudásrendszer milyensége, vagyis elsősorban az, hogy képes-e befogadni az új ismeretet, nem mond-e ellent annak;
- a tudásrendszer teljes kognitív rendszerben elfoglalt helye, vagyis egy mély, a hétköznapi tapasztalatok szervezését szolgáló tudásrendszerről van-e szó, vagy pedig egy magolással elsajátított, kevésbé használható, egy második, iskolás tudásrétegben elhelyezkedő ismeretrendszerről.

Az előzetes tudásának felmérése sokféleképpen történhet, például beszélgetés segítségével, speciális probléma megoldásával, írásos feladatok segítségével, előzetes

becslés vagy az eredmények kvalitatív előrejelzésének kérésével, valamely kérdés megvitatásával, az álláspontok tisztázásával. Az előzetes tudás azért fontos, mert a gyerek ezen értelmezési kereteket használja a tanár által biztosított tapasztalatok feldolgozására, nem azokat, amelyeket a tanár szeretne kialakítani benne a tanítás során.

A második alapelv a konceptuális váltások kidolgozásának szükségessége. A konceptuális váltások feltételei, hogy a gyerek érzékeli ellentmondást az eddigi elképzelései és az új tapasztalatok között, majd gyártson magyarázatot az ellentmondás feloldására, ez az új elmélet a régi ismereteihez is illeszkedjen, és lássa meg benne annak lehetőségét, hogy a további tapasztalatai is befogadhatók legyenek általa. Emellé még a tanuló motiváltságának és szociális nyomásnak is kell társulnia, hogy megtörténjen a vágyott folyamat. Tanulásszervezésben segíthetjük ezt azzal, hogy tudatosítjuk a tanulóban saját világlátásának elemeit és azok következményeit, és megpróbáljuk érzékennyé tenni arra, hogy meglássa a tapasztalat és a magyarázó elv közötti ellentmondást. A konceptuális váltást segítheti még az, hogy lehetőséget teremtsünk a gyerekeknek, hogy társaik között kifejthessék gondolataikat.

A harmadik alapelv, a differenciálás szükségessége természetesen adódik a konstruktivista felfogásmód lényegéből. Ugyanazon tanulócsoportban lévő gyerekek adott pillanatban adott témában rendkívül különböző tudással, képességekkel rendelkeznek. A pedagógus feladata, hogy minden gyermek esetében megtalálja azokat a területeket, amelyekre építhet. A differenciálásnak nemcsak az feladatok szintjén kell megvalósulnia Nahalka szerint, hanem a követelmények, az értékelés, a tananyag, az eszközök, az elsajátítás útja és logikája tekintetében is. A gyakorlatban jó közege ennek az alapelvnek a csoportos tanulási környezet.

A következő alapelv a tudás becsülete, ugyanis a konstruktív pedagógia azt vallja, hogy a képességek nagyon fontosak ahhoz, hogy a gyerekek cselekedni tudjanak a társadalomban, de minden képesség mögött egy megfelelő kognitív struktúra áll. Nincs képesség verbális vagy verbalizálható ismeretek nélkül.

A gyermeki öntevékenység fontossága a sorban a következő alapelv. A konstruktív tanulásfelfogásból következik, hogy a tudás megszerzése nem a tanár, hanem a tanuló saját értelmezői kereteinek folyamata. A gyermek úgy tanul, ha állandóan értelmezi a világot, működteti belső képeit, s ütközteti azokat a külvilágban zajló folyamatokra épülő tapasztalataival. Ezért elengedhetetlen az aktivitása, mely kiváltható logikus, érdekes tanári magyarázattal is, de törekedni kell arra a tanulásszervezésben, hogy ne csak az értelmi, hanem a lelki, testi és társas aktivitásának is lehetőségeket adjunk.

A hatodik alapelv, a valós kontextusba ágyazottság fontosságának elve is egyenes következménye a konstruktív pedagógia lényegének. Mivel minden tanulási mozzanat a már meglévő tudásba ágyazódik, és mivel elsősorban olyan információk magtanulására vagyunk képesek, amelyek összefüggnek mindennapi tapasztalatainkkal (hétköznapi élethelyzetek, napi tevékenységek, család, játék, érzések, emberi kapcsolatok,) a leghatékonyabb, ha úgy alakítjuk ki a tanulás körülményeit, hogy azok kapcsolatot tartsanak az élettel.

Az utolsó alapelv a játék, a problémamegoldás, a közvetítő ismeretforrásból való tanulás és a konstruktív felfedezés egységének elve. A tanulás ugyanis ilyen típusú tevékenységek közben mehet végbe. A játék annak ellenére, hogy önfeledt gyermeki tevékenységnek látszik, fontos megismerési folyamatokra ad alkalmat főleg kisiskolás korban, de később is, annál is inkább, mert általában magas szintű motivációval párosul. A problémamegoldás is magas szintű tanulási szituációkat teremt, mint szándék jelenléte, mely előtt valamilyen akadály áll. Minden probléma esetén felépül a tudatunkban egy problémátér, mely tartalmazza a kiinduló helyzetet és a végszituációt. A feladatunk azoknak a közbülső, egymásból következő állapotoknak az elképzelése és kivitelezése, mely elvezet a végállomáshoz. Ha megoldottunk egy problémát, a problémátérhez kapcsolódó összes kognitív rendszerünk módosult. A legtöbb ismeretet a mai iskolarendszerben azonban mégis a közvetítő ismeretforrásból való tanulás útján sajátítjuk el. Ennek a tanulási módnak a sikere a belső motiváción áll avagy bukik, ezért törekednünk kell arra pedagógusként, hogy érdekessé tegyük a témát, kíváncsiságot keltsünk tanulóinkban iránta. A konstruktív felfedezés is helyet kap a konstruktív tanulásfelfogásban, hiszen a gyerekek önálló munkáinak, felfedezéseinek fontos szerepe lehet saját értelmezési kereteik kialakításában.

Az utolsó alapelvben ismertetett tanulási tevékenységek nem alkotnak hierarchiát, egyik sem fontosabb, mint a másik. Azt, hogy éppen melyik tevékenységet szervezzük meg meghatározhatja többek között a téma, a tanulócsoporthoz összetétele, előzetes ismeretei, a rendelkezésre álló eszközök. A könyvtárhasználati órák közege alkalmas a konstruktív és komplex tanulási környezet biztosítására, szabadon választható információforrásaival, változatos eszköztárával, a csoporthoz alkalmazható speciális módszerek kiválasztásával, a tanórán kívüli kapcsolatokra építésével, az önálló tanulásra motiváló környezettel. (Nahalka 1997)

4.2. Az RJR-modell

A kritikai gondolkodás általános, minden korosztályra és tantárgyra kiterjeszthető tanulási-tanulásegítési kerete a ráhangolódás – jelentésteremtés – reflektálás modell. Ez a konstruktív tanulásszemléleten alapuló modell hatékonyan használható könyvtárhasználati órákon is. Az RJR-modell egy hosszabb tanulási folyamatban is megvalósulhat, de akár egyetlen tanítási órán belül vagy annak egy részében is szakaszolható.

A ráhangolódás célja a motiváció, a figyelemfelkeltés, az előzetes tudás összegyűjtése, tudatosítása. Itt idéződik fel a meglévő tudás, amelyhez kapcsolhatók majd az új ismeretek. A jelentésteremtés folyamatában ismerkedik meg a tanuló az új információkkal, gondolatokkal. Ekkor történik meg a régi és az új ismeret összekapcsolása, kérdések megfogalmazása. A reflektálás fázisában szilárdulnak meg, válnak maradandóvá az új ismeretek. Fontos, hogy a tanulók saját maguk fogalmazzák meg a következtetéseket és a megtanultakat, mert így jönnek létre az új gondolati sémák. Ekkor van lehetőségük megismerni egymás elképzeléseit, s a beszélgetések, viták során más-más gondolkodásmódokkal szembesülnek. (Barátné 2015)

4.3. A kooperatív tanulás

A Kagan Spencer által kidolgozott kooperatív tanulás a tanulók együttműködésén alapuló igen hatékony módszer. Ebben az esetben egyformán fontos a cél, a feladat megoldása és a tagok közötti munkamegosztás, kapcsolat, párhuzamos interakciók. A csoporton belül a diákoknak különböző szerepeik vannak, és ezekben mindenki egyforma súlyú és egyéni felelősséget visel. Ezek a minták leképezik a munkahelyi viszonyokat, a feladatmegosztás valós modelljét, ezzel mind a családi mintakövetés, mind a sikeres későbbi boldogulás feltételeit is megteremtik. A módszer sikeresen fejleszti a szociális kompetenciákat, amely más pedagógiai megoldásokkal nehezen alakítható.

A kooperatív tanulásszervezés során négy alapelvnek kell együttesen érvényesülnie.

1. Az első az építő egymásrautaltság, amely azt jelenti, hogy a tagok és a csoportok fejlődése pozitív összefüggést mutat. A csoport sikere a csoporttagok sikerének függvénye, ugyanakkor az eredményesség függ a többi csoport és egyén sikerétől is.

2. A második a párhuzamos interakciók elve, amely a hagyományos óraszervezés egy szálon futó kommunikációjával szemben (a tanár beszél, a tanuló csak ha felszólítják, a többiek ugyanakkor passzív szemlélők) egyidejűleg több szálon futó kommunikáció

lehetőségét biztosítja a tanulók számára, vagyis gondolataikat folyamatosan kicserélhetik egymással, így jutva el a csoport konkrét feladatának sikeres megoldásához.

3. Az előzővel szoros összefüggést mutat a harmadik, az egyenlő részvétel elve. Ennek lényege, hogy nem elég a csoporttagok számára lehetőséget biztosítani a párhuzamos interakciókra, hanem szerep- és/vagy munkamegosztással, a feladatok felosztásával azt is el kell érni a munka során, hogy a részvétel kiegyenlített legyen, vagyis ne legyen mód a passzivitásra.

4. Ezzel eljutottunk az egyéni felelősségig, mint negyedik alapelv. Az egymásrautaltságot létrehozó feladathelyzetekben az egyén optimális teljesítménye szükséges a csoportcélok megvalósulásához. A csoporttagok felelősséget éreznek az iránt, hogy legjobb tudásuk szerint végezzék feladatukat. A személyes felelősségtudat kialakulásához szükséges, hogy a pedagógustól ne csak a csoport, hanem a tagok teljesítményéről is érkezzen visszajelzés. (Barátné 2015)

Összehasonlítva a kooperatív tanulást a hagyományos csoportmunkával, számos különbségre felfigyelhetünk. A hagyományos csoportmunkában a cél a feladat elvégzése lehetőség szerint a többi csoportnál hamarabb. A kooperatív munka esetén viszont a cél az adott feladat megoldása oly módon, hogy minden csoporttag megértse, el tudja magyarázni. A differenciálás is megvalósul benne, hiszen a csoporttagok más-más részfeladatán dolgoznak a közös munka érdekében, míg a hagyományos csoportmunkában mindenkinek ugyanaz a feladata. Így könnyen előfordulhat, hogy egy-egy diák kivonja magát a munkából. A kooperatív tanulásban a csoporttagok különböző szerepeket kaphatnak (írnok, időfigyelő, segítő), ezzel az aktivitásuk fokozható. A kooperatív tanulás kiválóan alkalmas az önértékelés fejlesztésére is, mely a hatékony önálló tanulás egyik fontos eleme.

5. A könyvtárhasználati ismeretek oktatása

A közoktatás keretein belül megvalósuló könyvtárhasználati ismeretek oktatása lényegesen különbözik más profilú könyvtárak felhasználóképzésétől. Az ezekben folyó felhasználóképzés elsősorban a digitális írástudás, az IKT-kompetencia fejlesztésére irányul, és kereteit a célcsoport, leginkább a felnőtt korosztály speciális adottságai, illetve az adott könyvtár technikai adottságai adják. Ezzel szemben az iskolai könyvtárakban a tantervek és pedagógiai célok, módszerek egyértelműen meghatározzák a kereteket, és az itt folyó könyvtár-pedagógiai munka a könyvtárhasználat segítségével sokkal összetettebb,

komplexebb módon, a tanulók életkori sajátosságainak figyelembe vételével fejleszti kompetenciáik számos elemét, pl. társas kompetencia, szociális kompetencia, szövegértés, olvasás, anyanyelvi kompetencia, kognitív kompetencia, kritikus gondolkodás, stb.

5.1. A könyvtár-pedagógiai program

A 20/2012. (VIII. 31.) EMMI-rendelet 166. § (1) c) pontja szerint az iskolai könyvtár egyik alapfeladata „az intézmény helyi pedagógiai programja és könyvtár-pedagógiai programja szerinti tanórai foglalkozások tartása.” A könyvtár-pedagógiai program alapjául a Nemzeti alaptanterv, a Kerettanterv, majd az ezek alapján készülő helyi pedagógiai program szolgál, hasonló felépítésű, mint az intézmény helyi pedagógiai programja, azaz két nagy részre oszlik, a nevelési programra és az oktatási részre, vagyis könyvtár-pedagógiai helyi tantervre.

A könyvtár-pedagógiai nevelési programban fogalmazódik meg az olvasóvá nevelés, ezen keresztül a kultúra és értékközvetítés, valamint a könyvtárhasználóvá nevelés, ezen keresztül az egész életen át tartó tanulásra nevelés tevékenységrendszere. Legfontosabb nevelési célok a személyiségfejlesztés; az olvasói és könyvtárhasználati szokások formálása; az önművelés, az önálló tanulás és önképzés igényének kialakítása. (Barátné 2015)

A könyvtár-pedagógiai helyi tanterv rögzíti a célokat, eszközöket, a belépő tevékenységformákat, a tanórai oktatási tevékenységet, a befogadó tárgyakat, a szaktárgyakba való beépülést, illetve a tanórán kívüli tevékenységeket. A könyvtárostánár a könyvtár-pedagógiai helyi tanterv alapján készíti el a tanmenetet a könyvtárhasználati tananyag évfolyamokra (osztályokra) és tanórákra való lebontásával. A könyvtárhasználati ismeretek és órák tantárgyköziességéből következik, hogy óraszámát a Nemzeti alaptanterv és a Kerettanterv alapján készített helyi tanterv határozza meg. Ezekben a szabályozókban a könyvtárhasználat két szinten jelenik meg. Egyrészt a befogadó tantárgyakban (magyar nyelv és irodalom, informatika, osztályfőnöki óra), másrészt a többi tantárgyban egy-egy anyagrésznél, fejlesztési területnél. A befogadó tantárgyak keretén belül történik a direkt könyvtárhasználati ismeretek kialakítása, míg a többi tantárgy esetében ez a tudás már eszközként jelenik meg az önálló ismeretszerzés, információkezelés során.

A könyvtár-pedagógiai program készítéséhez gyakorlati segítséget ad Valakoviczné Lakatos Marianna előadása. Eszerint a folyamat első lépése a helyzetelemzés, ezen belül az iskolai környezet jellemzése, a könyvtári állomány összetételének, elhelyezésének adatai, a

könyvtárhasználók körének, a gyűjtemény feldolgozottsági állapotának, szolgáltatásainak, kapcsolatainak felmérése.

Ezután a nevelési program megfogalmazása következik, melynek keretein belül meghatározhatjuk a jelenlegi helyzetből kiindulva a könyvtár küldetésnyilatkozatát, jövőképét. A nevelési célkitűzéseknek összhangban kell lenniük az intézmény pedagógiai programjával. Érdekes külön kitérni a kiemelt figyelmet igénylő tanulókkal kapcsolatos tevékenységekre, s személyiségfejlesztéssel, közösségfejlesztéssel kapcsolatos feladatokra, és az esélyegyenlőség megteremtését célzó tevékenység-és eszközrendszerre.

A könyvtár-pedagógiai program helyi tanterv része meghatározza a könyvtárhasználati órák számát évfolyamonként és tantárgyanként (magyar nyelv és irodalom, informatika, osztályfőnöki óra). Mivel ezek az óraszámok nincsenek központilag szabályozva, meghatározásuk a szaktanárok megállapodásának eredményeképpen születik meg az egyes intézmény helyi sajátosságainak figyelembevételével. A program szintén évfolyamokra lebontva megfogalmazza a fejlesztési követelményeket, és a könyvtárhasználati tudás mérésének formáit, az értékelés kritériumait.

A könyvtár-pedagógiai program megvalósítása nem csak a könyvtárostánár felelőssége, hanem az egész tantestületé, különösen az osztályfőnököké, hiszen közös cél a tanulók személyiségnek, az információs műveltségének fejlesztése. A könyvtárostánár felelőssége abban áll, hogy az ő feladata a kezdeményezés, a rendszeres tájékoztatás, az igényfelmérés és a könyvtárhasználati ismeretek tanítása.

5.2. Könyvtárhasználat a Nemzeti alaptantervben és a kerettantervekben

A könyvtár-pedagógiai program helyi tanterve az iskolában tanított többi tantárgy helyi tantervéhez illeszkedik, melyeknek elkészítéséhez a legújabb Nemzeti alaptanterv és a szakmai tartalom kereteit kijelölve a kerettantervek nyújtottak segítséget. A NAT 2012-es kiadásában a folyamatosan változó gazdasági-társadalmi környezetre reagálva a könyv- és könyvtárhasználati ismereteket a tantárgyközi ismeretek közé sorolja, mely a magyar nyelv és irodalom és az informatika műveltségterületek egy-egy témakörével fedhető le. Az alaptanterv könyv- és könyvtárhasználattal kapcsolatos részeit áttekintve a következőket találjuk.

A magyar nyelv és irodalom műveltségterület 4. fejlesztési feladatként ír a tanulási képesség fejlesztéséről. A terület ide vágó elemeit az 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat

1-4. évfolyam	5-8. évfolyam		9-12. évfolyam
	5-6. évfolyam	7-8. évfolyam	
Az önálló feladatvégzés egyes lépéseinek megalapozása és gyakorlása (könyvtárlátogatás, könyvkölcsönzés, gyermeklexikon használata). Gondolkodás a saját gondolkodási feladatokról. A tapasztalatok megosztása.		Az önálló feladatvégzés, információgyűjtés és ismeretszerzés módszereinek alkalmazása: segédkönyvek, szótárak, lexikonok használata, ismeretlen kifejezések jelentésének önálló megkeresése egynyelvű szótárakban, a tanult anyag bővítése különböző információ-hordozókból. Internetes enciklopédiák és keresőprogramok használata.	Verbális és nem verbális információk célszerű gyűjtésének, szelekciójának, rendszerezésének, kritikájának és felhasználásának gyakorlása. A könyvtári információkeresés ismereteinek bővítése, múzeumi információk. Az internetes adatgyűjtés technikái, hypertextek, linkek használata.
Feladatvégzés könyvekkel, gyermeklapokkal (válogatás, csoportosítás, tematikus tájékozódás).		Elemi gyakorlottság a források megjelölésében	Az idézés formai és etikai szabályai. A forráskritika technikáinak ismerete.
Ismerkedés különböző információhordozókkal.	Különböző információhordozók pl.: vizuális, audiovizuális, elektronikus. Internet jellemzői, kommunikációs funkciói és kultúrája. Szövegek vizuális környezetének elemzése, ábrák, illusztrációk értelmezése szövegösszefüggésben.		Verbális és nem verbális információk együttes kezelése, megértése (pl.: illusztráció, tipográfia, elrendezés értelmezése szövegösszefüggésben, tartalomfeltöltés, tartalommegosztás, címkézés).

Barátné Hajdu Ágnes (2015)

A magyar nyelv és irodalom műveltségterület közműveltségi tartalmainál részletezi a NAT a könyv- és könyvtárhasználati tartalmakat az 1–4., az 5–8. és a 9–12. évfolyamon.

4. A tanulási képesség fejlesztése

4.1. Könyv- és könyvtárhasználat – tankönyv, egyéb könyvek: enciklopédia, egynyelvű szótár, gyermeklexikon, gyermekújság; elektronikus információhordozó; kölcsönzés.

4.2. Ismeretterjesztő szövegek jellemzői – tematika, tartalom, szóincs, felépítés.

4.3. Szövegfeldolgozási és gondolkodási műveletek

- tanulást támogató eljárások: vázlatírás, magyarázó rajz, kulcsszavak, tételmondat, egyszerű adatkeresés;
- a szövegtanulás technikái;
- kérdések és válaszok megfogalmazása és megválaszolása, rendezés, összehasonlítás. (Nemzeti alaptanterv 2012: 10670–10671).

5–8. évfolyam

4. A tanulási képesség fejlesztése

4.1. Kulturált könyvtárhasználat, biztonságos internethasználat

4.2. Tanulást támogató eljárások

- jegyzetelés; adatkeresés, anyaggyűjtés nyomtatott és elektronikus források segítségével, egynyelvű szótárak;
- vázlatkészítés különféle eljárásokkal: magyarázó rajz, kulcsszavak, tételmondat;
- jegyzet, vázlat alapján önálló (szóbeli és írásbeli) szövegalkotás;
- ismeretterjesztő szövegek jellemzői és feldolgozásuk: magyarázat, definíció, leírás, adat, információ, gondolatterkép, ábra, ikon, grafikon, táblázat.

4.3. Szövegfeldolgozási és gondolkodási műveletek

- kérdésfeltevés, válaszadás, gondolatmenetek, magyarázatok, következtetések, összefüggések, kreatív eljárások. (Nemzeti alaptanterv 2012: 10672–10673)

9–12. évfolyam

4. A tanulási képesség fejlesztése

4.1. Kulturált könyvtárhasználat, tudatos és biztonságos internethasználat

4.2. Tanulást támogató eljárások

- adatkeresés, anyaggyűjtés nyomtatott és elektronikus források segítségével; egynyelvű szótárak, értelmező szótárak; szelekció, értékelés, elrendezés;
- a vázlatkészítés különféle eljárásai;
- az idézés, a forrásjelölés módszerei;
- önálló jegyzetelési technikák;
- jegyzet, vázlat alapján önálló szóbeli és írásbeli szövegalkotás

4.4. Problémamegoldó gondolkodás és szövegfeldolgozás

- az indukció és dedukció, a rendszerezés, a következtetés, az analízis és szintézis logikai eljárásai. (Nemzeti alaptanterv 2012: 10675)

A másik befogadó műveltségi terület, az Informatika, melynek egyik területe a könyvtári informatika, melyet a következőképpen határoz meg az alaptanterv: „A könyvtárak információforrásaikkal és szolgáltatásaikkal a tanulás, a tanítás meghatározó tanulási forrásközpontjait, nyitott műhelyeit jelentik. Ennek garanciája a tanulók könyvtárhasználati műveltsége, ide értve a könyvtári információkeresés informatikai lehetőségeinket alkalmazását is.” (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról)

A 2. táblázatban az Informatika műveltségterület könyvtári informatika részterületének feladatait találjuk.

2. táblázat

1-4. évfolyam	5-8. évfolyam		9-12. évfolyam
	5-6. évfolyam	7-8. évfolyam	
Eligazodás az iskolai könyvtár tér- és állomány-szerkezetében	Könyvtártípusok megkülönböztetése. Az iskolai könyvtár eszköztárának készsége szintű használata.	A lakóhelyi könyvtár eszköztárának készsége szintű használata.	A különböző információs intézmények, elektronikus könyvtárak, adatbázisok funkcióinak megismerése.
A könyvtárak alapszolgáltatásainak ismerete, a használat szabályainak betartása.	A hagyományos és új információs eszközökön alakuló könyvtári szolgáltatások megismerése.	Könyvtári szolgáltatások irányított alkalmazása a tanulásban és a tájékozódásban.	A könyvtári információs rendszer szolgáltatásainak aktív felhasználása a tanulásban.
Elterjedt dokumentumtípusok, elektronikus források formai, tartalmi jellemzőinek megismerése, megkülönböztetése, használatuk alapjai.	A korosztálynak készült tájékoztató források biztos használata. A tanulmányi problémának megfelelő források kiválasztása	Kézikönyvek, ismeretterjesztő források önálló kiválasztása, felhasználása tanulmányi célokhoz.	

A források azonosító adatainak megállapítása.	A forrásmegjelölés alapjainak alkalmazása.	A bibliográfia hivatkozástechnikájának alkalmazása a leggyakrabban használt dokumentumtípusok esetén.	Hivatkozásjegyzék, irodalomjegyzék készítése. A források alkotó felhasználása az etikai normák követésével.
---	--	---	---

Barátné Hajdu Ágnes (2015)

Továbbolvasva az alaptantervet ennél a műveltségterületnél is találunk közműveltségi tartalmakat, melyek a könyvtári informatikát részletezik korosztályonként.

1–4. évfolyam

6. Könyvtári informatika

- Az iskolai könyvtár tér- és állományszerkezete.
- A könyvtárak alapszolgáltatásai, a használat szabályai.
- A dokumentumfajták formai, tartalmi jellemzői, különbségei, azonosító adatai (Nemzeti alaptanterv 2012: 10821).

5–8. évfolyam

6. Könyvtári informatika

- A könyvtártípusok és szolgáltatásaik, szerepük a tanulásban és a közhasznú tájékozódásban.
- A raktári rend.
- Az iskolai könyvtár eszköztára, kézikönyvtára, katalógusa.
- A forrástípusok közlés módja, információs értéke, használata.
- A forráskiválasztás szempontjai.
- Forrásfeldolgozás, etikai szabályok, hivatkozás (Nemzeti alaptanterv 2012: 10822).

9–12. évfolyam

6. Könyvtári informatika

- Az önművelés, tájékozottság, olvasottság szerepe a mindennapi életben.
- Az információs intézmények funkciói, tájékoztató eszközei (különös tekintettel a települési könyvtárra).
- A könyvtári információs rendszer szolgáltatásai.
- A médiumok, közléstípusok tartalmi megbízhatósága, esztétikai értéke.
- A kritikus forráshasználat követelményei (Nemzeti alaptanterv 2012: 10824).

Ennek a műveltségterületnek más témakörei is érintik a könyv- és könyvtárhasználatot, például az információs társadalom és az infokommunikáció. De a többi műveltségterületen belül is megtaláljuk az önálló információszerzés, feldolgozás, értékelés fejlesztésének előírásait, követelményeit. A könyv- és könyvtárhasználat az önálló ismeretszerzés alapja tehát az egész oktató-nevelő munkát áthatja a legfőbb szabályozó dokumentumban.

A nemzeti alaptantervhez kerettantervek készültek az iskolázás adott szakaszára, adott tartalmaira vonatkozóan tananyagegységeket, tantárgyakat, és óraszámokat rendelve hozzá, melyek alapjaiul szolgálnak a helyi tantervek kidolgozásának. A kerettantervek közül a gimnáziumok 9-12. évfolyama számára készült változat szükséges most a munkámhoz, ezért ennek könyv- és könyvtárhasználati vonatkozásait gyűjtöttem össze.

A magyar nyelv és irodalom tantárgy keretein belül a szövegértés-szövegalkotás témakörök tartalmazzak ide tartozó ismereteket. Itt 9-10. évfolyamon ismeretként, fejlesztési követelményként a következőt találjuk: „Önálló, több forrástípusra is kiterő könyvtári anyaggyűjtés (katalógus- és adatbázis-használat, forráskiválasztás, visszakeresést biztosító jegyzetelés) és az információknak a feladatnak megfelelő alkotó és etikus felhasználása. Pontos forrásmegjelölés.” (51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet 3. melléklete Módosítva a 34/2014. (IV. 29.) EMMI rendelet 4. mellékletének megfelelően 3. melléklet Kerettanterv a gimnáziumok 9-12. évfolyama számára)

Az informatika tantárgyban több témakör is érintkezik a könyv- és könyvtárhasználattal, információs műveltséggel. Az egyik ilyen az infokommunikáció, melynek célja a médiatudatosságra nevelés, különös tekintettel a digitális médiára. A médiatudatos oktatás célja, hogy a diákok képesek legyenek meg különböztetni a valóságot a virtuális valóságtól, kiválasztani a hiteles információt az elképesztő mennyiségű információból, tudják az információt kritikusan értelmezni, az információkkal kapcsolatos etikus viselkedést betartani. „Az *infokommunikációs* gyakorlatok során a középiskolában a diákok önállóan határozzák meg a szükséges információkat, egyedül végzik a keresést, és a szerzett információkat önállóan képesek felhasználni. Képesek az információ hitelességének értékelésére. Az elkészült anyagaikat önállóan publikálják, megosztják az interneten.” (51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet 3. melléklete Módosítva a 34/2014. (IV. 29.) EMMI rendelet 4. mellékletének megfelelően 3. melléklet Kerettanterv a gimnáziumok 9-12. évfolyama számára) A témakör számára 6 tanítási órát irányoz elő a dokumentum a következő tartalmakkal.

3. táblázat

Tematikai egység/ Fejlesztési cél	4. Infokommunikáció	Órakeret 6 óra
	4.1. Információkeresés, információközlési rendszerek	
Előzetes tudás	Információ keresése, a hiteles és nem hiteles információ megkülönböztetése, az információ kritikus értékelése.	
A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai	A feladatok elvégzéséhez szükséges információk azonosítása, meghatározása, megkeresése, felhasználása. A dokumentumok önálló publikálása.	
Ismeretek/fejlesztési követelmények		Kapcsolódási pontok
<i>Önálló információszerzés</i> Információkeresési stratégia. Tartalomalapú keresés. Logikai kapcsolatok. A szükséges információ önálló meghatározása, a találatok szűkítése, kigyűjtése, felhasználása.		<i>Kémia; biológia; fizika:</i> természettudományos projektek kidolgozása, pályázati anyagok készítése. A számítógéppel segített tanulás módszereinek alkalmazása a mérés, információkeresés, bemutatók és a kommunikáció segítésére. A problémamegoldásra irányuló, hatékony információkeresés.
<i>Az információk közlési célnak megfelelő alakítása, a manipuláció megismerése</i> A találatok elemzése, értékelése hitelesség szempontjából. A közlés céljának felismerése. A reklámok manipulatív tevékenységének felfedése.		<i>Történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek:</i> egy esemény információinak begyűjtése több párhuzamos forrásból, ezek összehasonlítása, elemzése, az igazságtartalom keresése, a manipulált információ felfedése.
<i>A publikálás módszereinek megismerése, szabályai</i> Az elkészült dokumentumok publikálása hagyományos és elektronikus, internetes eszközökkel. Szövegek, képek, fotóalbumok, hang- és videó anyagok, weblapok publikálása az interneten.		
<i>Kulcsfogalmak/fogalmak</i>	Manipulálás, kétirányú információáramlás, adatfeltöltés.	

(51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet 3. melléklete Módosítva a 34/2014. (IV. 29.) EMMI rendelet 4. mellékletének megfelelően 3. melléklet Kerettanterv a gimnáziumok 9-12. évfolyama számára)

A másik témája a tantárgynak a könyvtári informatika, mely elengedhetetlen a kiemelt fejlesztési területek mindegyikében, ugyanis minden téma megismerése hatékony

és kritikai szemléletet igényel. „A könyvtári informatika keretén belül kerül sor annak a megtanítására, hogy hogyan használhatók a könyvtári és más információforrások a tanulás során. A forrás- és könyvtárhasználat tanulása segít az információkeresés és a tanulás folyamatának megértésében, a tanulási stratégia fejlesztésében. A témakör a gyakorlatközpontúságból adódó folyamatos tevékenykedtetéssel és az együttműködést igénylő csoportmunkával járul hozzá a differenciáláshoz. Mind az anyanyelvi, mind a digitális kulcskompetenciák fejlesztése területén kiemelt jelentősége van az információs problémamegoldás folyamatának, valamint ezek bemutatásának. A könyvtárhasználat tanítása során cél, hogy a tanulók a nyomtatott és a digitális eszközök segítségével önállóan és tudatosan használjanak könyvtárakat, anyanyelvi és idegen nyelvű információforrásokat.” (51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet 3. melléklete Módosítva a 34/2014. (IV. 29.) EMMI rendelet 4. mellékletének megfelelően 3. melléklet Kerettanterv a gimnáziumok 9-12. évfolyama számára) Az alábbi táblázat az ismereteket lebontja altémákra, és a kapcsolódási pontokat meghatározva útmutatóul szolgál a könyvtári szakórák tartásához is.

4. táblázat

Tematikai egység/ Fejlesztési cél	6. Könyvtári informatika	Órakeret 6 óra
Előzetes tudás	Katalógus önálló használata. A települési könyvtár önálló használata. Önálló kézikönyvhasználat. A felhasznált irodalomjegyzék összeállítása segítségével.	
A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai	A könyvtári rendszer szolgáltatásai és a különböző információforrások önálló felhasználása tanulmányi és egyéb feladatokhoz.	
Ismeretek/fejlesztési követelmények		Kapcsolódási pontok
<i>Könyvtártípusok, információs intézmények</i> A könyvtári rendszer szerepének, lehetőségeinek megismerése. A települési közkönyvtár önálló használata. Könyvtárlátogatás.		<i>Magyar nyelv és irodalom:</i> a tanulási képesség fejlesztése, kulturált könyvtárhasználat.
<i>Könyvtári szolgáltatások</i> A könyvtári információs rendszer szolgáltatásainak rendszerezése, felhasználása a tanulásban. A könyvtárközi kölcsönzés funkciójának megértése. Könyvtári és közhasznú adatbázisok használati útmutató segítségével való önálló használata. Rendszeres, a céloknak megfelelő könyvtár- és		<i>Magyar nyelv és irodalom:</i> könyvtárhasználat. <i>Ének-zene:</i> a könyvtár és az internet felhasználása.

internethasználat.	
<i>Információkeresés</i> A médiumok, közléstípusok tartalmi megbízhatósága. Információkeresési stratégiák ismerete. Önálló információszerzés katalógusokból, adatbázisokból, általános és ismeretterjesztő művekből. Releváns információk kiválasztása hagyományos és elektronikus információhordozókból. Az iskolai tananyag elmélyítése és kibővítése önálló könyvtári kutatómunkával.	<i>Magyar nyelv és irodalom:</i> a könyvtári információkeresés. Az internetes adatgyűjtés technikái, linkek használata. Adatkeresés, anyaggyűjtés nyomtatott és elektronikus források segítségével; egynyelvű szótárak, értelmező szótárak; szelekció, értékelés, elrendezés. <i>Történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek:</i> ismeretszerzés szaktudományi munkákból. <i>Fizika; kémia; biológia-egészségtan:</i> az ismeretszerzés folyamatának és eredményének kritikus értékelése. A problémamegoldásra irányuló, hatékony információkeresés. <i>Vizuális kultúra:</i> tájékozódás valamely Európán kívüli kultúra művészetéről a történelmi, kultúrtörténeti összefüggések figyelembevételével. <i>Ének-zene:</i> zenei dokumentumok gyűjtése. <i>Technika, életvitel és gyakorlat:</i> a személyes pályatervnek, elképzeléseknek, szükségleteknek megfelelő információszerzés.
<i>Dokumentumtípusok, kézikönyvek</i> A hiteles forrás jellemzőinek ismerete. Forrástípusok rendszerezése információs értékük szerint. A talált információk kritikus értékelése. Időszaki kiadványok önálló használata. Elektronikus könyvek, digitalizált dokumentumok. Az egyes tudományterületek alapvető segédkönyvtípusainak ismerete, önálló használata.	<i>Matematika:</i> ismerethordozók használata. Könyvek (pl. matematikai zsebkönyvek, szakkönyvek, ismeretterjesztő könyvek, lexikonok, feladatgyűjtemények, táblázatok, képletgyűjtemények). <i>Magyar nyelv és irodalom:</i> segédkönyvek, kézikönyvek, szótárak, lexikonok használata, ismeretlen kifejezések jelentésének önálló megkeresése egynyelvű szótárakban. Az elektronikus tömegkommunikáció és az irodalom kölcsönhatásának új jelenségei. <i>Földrajz:</i> tájékozódás a hazai földrajzi, környezeti folyamatokról.

	Információgyűjtés internetalapú szolgáltatásokkal: időjárási helyzetkép, útvonaltervező, valutaváltó. <i>Történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek:</i> történelmi, társadalomtudományi, filozófiai és etikai kézikönyvek, atlaszok, lexikonok. <i>Vizuális kultúra:</i> a tömegkommunikáció formái, a tömegkommunikációt és a mediatizált nyilvánosságot jellemző tények, modellek. Az audiovizuális szövegek, műsorok előállítását, nyelvi jellemzőit, közvetítését és értelmezését leíró fontosabb fogalmak és alapvető összefüggések.
<i>Forráskiválasztás</i> Komplex feladathoz való önálló forráskiválasztás a feladat céljának és a forrás információs értékének figyelembe vételével.	<i>Történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek:</i> kérdések megfogalmazása a szerző esetleges elfogultságaira, tájékozottságára, rejtett szándékaira, stb. vonatkozóan. Az adott téma tanulmányozásához leginkább megfelelő térkép kiválasztása. Különböző szövegek, hanganyagok, filmek, stb. vizsgálata a történelmi hitelesség szempontjából. <i>Magyar nyelv és irodalom:</i> verbális és nem verbális (hangzó, képi és digitális) információk gyűjtése, szelekciója, rendszerezése, kritikája és felhasználása. <i>Vizuális kultúra:</i> információforrások szűrésének szempontjai.
<i>Bibliográfiai hivatkozás, forrásfelhasználás</i> Bibliográfiai hivatkozás önálló készítése folyóiratcikkekről. Az interneten megjelent források hivatkozási technikájának megismerése, segítséggel való alkalmazása. Hivatkozásjegyzék, irodalomjegyzék készítése.	<i>Magyar nyelv és irodalom:</i> a források megjelölése, az idézés formái és etikai szabályai, jegyzetek készítése, netikett.
<i>Kulcsfogalmak/ fogalmak</i>	<i>Könyvtári rendszer, múzeum, levéltár, információkeresési stratégia, rejtett bibliográfia, relevancia, kritikus forráshasználat, hivatkozás, plágium, hitelesség, önművelés, egész életen át tartó tanulás.</i>

(51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet 3. melléklete Módosítva a 34/2014. (IV. 29.) EMMI rendelet 4. mellékletének megfelelően 3. melléklet Kerettanterv a gimnáziumok 9-12. évfolyama számára)

5.3. Könyvtárhasználat az érettségien

A gimnáziumok elsődleges feladata az érettségire való felkészítés, ezért az érettségi követelmények között is kerestem a könyv- és könyvtárhasználat témát, és meg is találtam az informatika közismereti tantárgy 9. témaköréként közép és emelt szinten. Az informatika nem kötelező, hanem választható érettségi tárgy, de az iskolánk pedagógiai programjában is szerepel a választható érettségi tárgyak között közép és emelt szinten is.

Az érettségi vizsgára vonatkozó Részletes érettségi-követelmények Informatika dokumentum a könyvtárhasználatra vonatkozóan a következő tartalomorientált kompetenciákat fogalmazza meg:

- A tanuló legyen képes az információs társadalom kihívásainak fogadására;
- rendelkezzen a könyvtárra alapozott önművelés képességével;
- a forrásokat komplex és alkotó módon tudja használni;
- ismerje a forrásfelhasználás etikai/formai szabályait!

A 2017. januártól érvényes vizsgaszabályzat az újabb Nemzeti alaptantervnek megfelelően az elvárásokat a következő módon fogalmazza meg:

A vizsgázó

- ismerje a könyvtártípusok általános szolgáltatásait, gyűjtőkörét és tereit;
- legyen képes a könyvtár eszközeit, forrásait önálló tanulása érdekében használni;
- ismerje az elektronikus könyvtárak és az elektronikus könyvformátumok lehetőségeit;
- tudjon az információforrásokkal tervezett munkát végezni;
- legyen képes könyvtári katalógusban konkrét dokumentumról és egy témáról tájékozódni; - tudja komplex és alkotó módon használni a forrásokat;
- ismerje a forrásfelhasználás etikai követelményeit, és tudja alkalmazni szabályait!

Az érettségi vizsga szabályzata a tanítási gyakorlatban jól használható dokumentum, hiszen kimeneti követelményeket fogalmaz meg, és a megszabott témakörök alapját adhatják az informatika tantárgyon belül a könyvtári informatika téma tematikus tervének. A vizsgaszabályzat a következő témaköröket és követelményeket tartalmazza:

5. táblázat

Témák	Vizsgaszintek	
	Középszint	Emelt szint
9.1.A könyvtár fogalma	Ismerje a könyvtár és a könyvtári rendszer fogalmát, az egyén és a társadalom életében betöltött szerepét.	
9.1.2. Könyvtártípusok	Tudja a könyvtártípusokat funkciók, szolgáltatások és terek mentén összehasonlítani, a használói igénynek megfelelő könyvtárat kiválasztani (hagyományos és elektronikus könyvtárak).	
9.1.3. A könyvtári szolgáltatások	Ismerje és tudja használni a gyakoribb könyvtári szolgáltatásokat (helyben és távolról elérhetőket).	
9.2. Információ-keresés		
9.2.1. Tájékozódás a könyvtárban	Tudjon könyvtári katalógusban és elektronikus könyvtárban konkrét művet, egy szerző műveit és egy téma forrásait megtalálni. Tudjon összetett keresést megfogalmazni	
9.2.2. Információ-keresési stratégiák	Tudja információkereső munkájának lépéseit megtervezni: keresés, feldolgozás, felhasználás.	
9.3. Forráshasználat		
9.3.1. Dokumentum-használat	Tudja használni a gyakoribb nyomtatott és nem nyomtatott dokumentumtípusokat. Ismerjen különböző elektronikus könyvformátumokat.	
9.3.2. Kézikönyv-használat	Tudja a tájékoztató eszközöket és kézikönyveket keresési célok mentén kiválasztani és használni (tartalomjegyzék, mutatók, utalók, keresőfelület).	
9.3.3. Forráskiválasztás	Ismerje a forráskiválasztás szempontjait, az információs értéket befolyásoló jellemzőket: dokumentumtípus, forrástípus, megjelenési idő, kiadó, terjedelem, közlési cél.	
9.3.4. Forrásjelölés	Ismerje a forrásjelölés szabályait, funkcióját, etikai vonatkozásait. Tudjon bibliográfiai hivatkozást készíteni könyvről,	

	folyóiratcikkről. Ismerje az interneten elérhető források hivatkozásának alapelveit.	
--	--	--

Informatika Részletes érettségi vizsgakövetelmények Hatályos 2017. jan. 1-től

http://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/erettsegi/vizsgakövetelmények2017/informatika_vk_2017.pdf

A könyvtárhasználat téma az érettségi vizsga szóbeli részén van jelen. A szóbeli tételsort középszinten a vizsgáztató tanár állítja össze. Emelt szinten központi tételsort hirdetnek ki. Mivel a részletes követelményekben csak minimális különbség van a két szint között, az emelt szintű tételsor középszinten is alkalmazható. A legalább 20 tételt tartalmazó tételsorból 2 tételnek kell a Könyvtárhasználat témakörből kikerülnie. Ehhez a témakörhöz is tartozhatnak gyakorlati feladatok, melyhez az eszközöket (pl. könyveket) biztosítani kell a vizsga helyszínén. Ezeknek az eszközöknek a listáját megtaláljuk az Oktatási Hivatal honlapján az érettségi vizsgák előzetesen nyilvánosságra hozott anyagai között minden vizsgaidőszak előtt.

5.4. A könyvtári órák és foglalkozások

A könyvtárostánár feladatai közé tartozik a könyvtár nyitva tartása mellett a könyvtári órák tartása. A könyvtári óra több órátípust foglal magában. Ezek a következők:

A könyvtárbemutató óra, melynek célja, hogy a tanulók megismerkedjenek a könyvtár rendjével, gyűjteményeivel, használati szabályaival, azért, hogy megkönnyítsék a használatát a továbbiakban. A könyvtárbemutató óra helyszíne az iskolai könyvtár mellett lehet az adott település közkönyvtára, esetleg megyei könyvtár vagy felsőoktatási könyvtár, nemzeti könyvtár is.

A könyvtárhasználati óra Dömsödy Andrea meghatározása szerint olyan iskolai óra, melynek elsődleges célja és témája a könyvtárhasználati ismeretek elsajátítása. (Dömsödy 2003) A könyvtár-pedagógiai programtól függően a befogadó tantárgy lehet elsősorban informatika, magyar nyelv és irodalom, osztályfőnöki óra, esetleg 9. évfolyamon az anyanyelvi kompetenciafejlesztés. Az ilyen órákat könyvtárpedagógus vezeti, és a helyszín az iskola könyvtára. Dömsödy Andrea tanácsa szerint a közvetlen könyvtári tájékozódás lehetőségeitől (kézikönyvtár, szabadpolc) az elvontabb, közvetett tájékozódás módjai felé haladva (katalógus, bibliográfia) lehet a legsikeresebb eredményeket elérni. Az órán célszerű egy témát választani, melyen keresztül bemutathatjuk, gyakoroltathatjuk a könyvtárhasználatot. Ez a téma lehet maga az oktatási tartalom, érdekességek a könyvtárhasználati ismeretek témaköréből, valamely szaktárgyhoz vagy aktuális

eseményhez kapcsolódó téma, de a korosztályt érdeklő, illetve nevelő célzatú téma is. (Dömsödy 2003)

A könyvtárhasználati szakóra olyan szaktárgyi tanóra, melyen a könyvtárhasználati ismeretek hasznosítása történik. A szaktárgyi órán egy adott témát a könyvtár eszközeivel forrásaival dolgoznak fel a diákok, hasznosítva a könyvtárhasználati órákon megszerzett ismereteket. Az óra helyszíne lehet az iskolai könyvtár, de szaktanterem, például informatikaterem is. Az órát szaktanár tartja, de az előkészítésében, esetleg a lebonyolításában a könyvtárostánár is közreműködik. Lehetséges témái az adott tantárgyhoz kapcsolódó szakismeretek, szakkifejezések, érdekességek, kiegészítő ismeretek. A szakirodalom erre az órátípusra használja a többkönyvű, többforrású vagy multimédiás óra kifejezést is.

A könyvtári foglalkozások tanóráktól, tananyagoktól függetlenek, melyeken önként vesznek részt a diákok. Célja lehet tehetséggondozás, versenyfelkészítés, aktuális témákhoz kapcsolódó foglalkozás (költészet napja, víz napja, történelmi évfordulók, ünnepek), az iskolai élettel kapcsolatos események, olvasmányélmények. Jellemzőjük, hogy fokozottan élményközpontúak, az ismeretszerzés mellett a könyv- és könyvtárhasználat megszerettetése, az olvasóvá nevelés a céljuk. Kötetlenségüknél fogva igen alkalmasak arra, hogy elősegítsék a pozitív viszonyulás kialakítását a diákok és a különféle dokumentumtípusok, illetve a könyvtár szolgáltatásai között.

5.5. Tankönyvek a könyvtárhasználat tanításához

A könyvtárhasználat oktatásához tankönyveket keresve a Mozaik Kiadóhoz jutottam. A legalaposabb ismereteket Homor Tivadar–Mészáros Antal: Az információ és az ember című tankönyve tartalmazza, melyhez munkafüzet is készült. Ehhez a tankönyvhöz azonban csak antikváriumokban lehet hozzájutni, a kiadónál már nem, 1999-ben jelent meg utoljára.

A kiadó honlapján rendelhető tankönyv a témában Kokas Károly Dr. Könyvtárhasználat 6-9. 2007-es, ötödik kiadása. A tankönyv az előzőhöz képest a közlés fejlődésének történeti áttekintését, illetve a könyvtárak történetét tömörítve tartalmazza, de bemutatja a dokumentumtípusokat, a könyvtárak fajtáit, funkcióit, felépítését, a keresés módjait katalógusban és interneten, az információ feldolgozásának menetét, a hivatkozást.

A Mozaik Kiadó Informatika tantárgyhoz egy tankönyvcsaládot is megjelentetett. A könyvtárhasználat több darabjában is jelen van:

- Kokas Károly Dr.–Rozgonyi-Borus Ferenc: Informatika 10. tankönyv és munkafüzet Szeged: Mozaik Kiadó, 2007
- Rozgonyi-Borus Ferenc: Informatika 9-12. Példatár Szeged: Mozaik Kiadó, 2007
- Kokas Károly Dr.–Rozgonyi-Borus Ferenc: Informatika középiskolásoknak tankönyv és munkafüzet Szeged: Mozaik Kiadó, 2011

Ezekkel a tankönyvekkel az a probléma, hogy nincsenek fenn a rendelhető tankönyvek között, mert nem estek még át az engedélyezési eljáráson a 2012-es Nat bevezetése óta. Nat kompatibilis viszont és rendelhető az iskolai könyvtáraknak a Jedlik Oktatási Stúdió által kiadott informatika tankönyvcsalád, melynek a középiskolások számára készült darabja Farkas Csaba: Informatikai ismeretek a középiskolák részére tankönyv és feladatgyűjtemény. A hozzá készült tanári segédlet, mely letölthető a kiadó honlapjáról, tartalmaz óraszámokat és dolgozatmintát is.

6. A könyvtárostanárok munkáját segítő szervezetek, rendezvények

6.1. Könyvtárostanárok Egyesülete

A Könyvtárostanárok Egyesülete 1986-ban alakult a Magyar Könyvtárosok Egyesülete részeként, 1997-től pedig önálló egyesületként működik. A közoktatás és a pedagógusképző felsőoktatás területén dolgozó magyar könyvtárostanárok, iskolai és intézményi könyvtárosok számára nyújt szakmai támogatást. „Legfontosabb jelenlegi tevékenységei: konferenciák szervezése, könyvkiadás, hírblog működtetése, jogi véleményezés, állásfoglalások készítése, szakmai és diákpályázatok kiírása, szakmai díjak odaítélése.” (Dömsödy 2015)

A Magyar Könyvtárosok Egyesületéből való kiválás indoka leginkább az volt, hogy önállósodva, tanárok egyesületeként a közoktatás szereplőjévé vált, ezáltal véleményezési joga lett a készülő törvények kapcsán, illetve könnyebben juthat releváns információkhoz, támogatásokhoz a közoktatás területén. A jelenlegi alelnök, Dömsödy Andrea szerint ezek a célok a gyakorlatban a következőképpen valósultak meg: Az önállósodás a támogatáshoz való jutást segítette, de nem oktatási, inkább kulturális, civil forrásokból. Az oktatáspolitikai folyamatokba való bekapcsolódás megtörtént, de a hatékonysága, érdekérvényesítő képessége kicsi a szervezetnek. (Dömsödy 2015)

Az egyesületi tagság egyik előnye a tájékoztatás: a hírblogon minden olyan információ elérhető, amely egy iskolai vagy pedagógus könyvtáros számára fontos lehet

(például olvasásügy, gyermekirodalom, pályázatok). A levelezőlistákon folyamatos a jelenlét tájékoztatással, kérdések megválaszolásával.

A tagok szakmai ismereteinek gyarapítása érdekében az egyesület egyrészt szakmai napokat rendez. Évente egy-egy napos, aktuális problémákhoz kapcsolódó tavaszi és őszi szakmai nap, két-háromévente pedig többnapos Nyári Akadémia kerül megrendezésre, amelyeken egy-egy szaktéma alaposabb körbejárására van lehetőség. Ezek mellett minden évben vannak nem egész napos, önálló vagy más szervezet rendezvényeinek keretében megvalósított programok. Például az MKE éves vándorgyűlése, a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál vagy a csak egy-egy délutánt kitöltő Szellemi műhely foglalkozások. A szakmai találkozások mellett különösen népszerűek az egyesületi kiadványok, amelyek 2006 óta rendszeresen és egységes formában Kis KTE könyvek sorozati cím alatt jelennek meg. Eddig hét kötet látott napvilágot gyakorlati és elméleti témákban. A legutolsó darabja a sorozatnak például A könyvtárhasználati óravázlatok Barátné Hajdu Ágnes és Cs. Bogyó Katalin munkája igen hasznos gyakorlati segítséget ad a könyvtárhasználat tanításához. A harmadik ide tartozó tevékenység a szakmai pályáztatás, amely általában az Iskolai Könyvtárak Nemzetközi Hónapjához kapcsolódik. Ezek célja és hozadéka többoldalú. Egyrészt lehetőség a kollégáknak munkájuk bemutatására, segíti a kevésbé ismert könyvtárostanárok bátorítását, és a pályaművekből hasznos kiadványok készülnek. Másrészt a nyilvánosság segíti a szakmán belüli tudásmegosztást. (Dömsödy 2015)

Szakmai érdekérvényesítés is fontos terepe az egyesületi munkának. Leggyakoribb formája a jogszabálytervezetek véleményezése, illetve az egyesület rendszeresen készít az érvényben lévő jogszabályokról tematikus gyűjteményeket, értelmezéseket. Mindemellett az egyéni jogértelmezési tanácsokat is ad. A szakmai érdekérvényesítés másik területe az iskolai könyvtárak népszerűsítése, egyfajta szakmai PR-tevékenység. Ennek kiemelt ideje az Iskolai Könyvtárak Nemzetközi Hónapja, amelynek programkoordinálását az egyesület vállalta Magyarországon, közzéteszi a felhívást, gyűjti az iskolai könyvtárak rendezvényeit, pályázatokat tesz közzé. A 2006-ban alapított KTE Emlékérem díjjal a kiemelkedő szakmai tevékenységet ismerik el, és a hivatástudatot, a könyvtárostanárra szakma presztízsét igyekeznek erősíteni. A népszerűsítés másik formája a szakmáról szóló ismeretterjesztés, a közéleti és szakmai sajtóban való minél szélesebb körű megjelenés.

Az egyesület kiemelt feladatának tekinti a kapcsolattartást más szervezetekkel. Az iskolai könyvtárak nem maguknak, nem önmagukért vannak, fel kell hívni más területek figyelmét az iskolai könyvtárakban rejlő lehetőségekre. Ennek érdekében az egyesület aktív kapcsolatot ápol az oktatási és kulturális kormányzat, olvasóvá nevelés, könyvtárügy,

pedagógiai könyvtárak, tankönyvterjesztés, gyermekirodalom, könyvtáros képzés, határon túli magyar iskolai könyvtárak képviselőivel. (Dömsödy 2015)

6.2. Bod Péter Országos Könyvtárhasználati Verseny

Minden szakterületen kitűntető feladat tehetségekkel foglalkozni, a könyvtárhasználat témakörén belül erre kiváló alkalom a Bod Péter Országos Könyvtárhasználat Verseny.

Az 1993/94-es tanévtől kezdve rendezik meg jelenleg két korcsoportnak, a 7-8. és a 9-10. évfolyamos diákoknak. A verseny kezdetektől fogva, megelőzve annak szélesebb elterjedését, projektszerű feladatok megoldását várta és várja el a versenyzőktől. A verseny célja ugyanis a felhívás szerint: „A tehetséggondozás, a tanulók információs műveltségének – és azon belül is a könyvtárhasználati eszköztudásuk, szövegértésük, logikus gondolkodásuk és kreativitásuk – fejlesztése, az iskolai tanulási folyamat során részekre bontott ismeretelemeket egységbe foglaló, szintetizáló, az információs műveltséget és a forráshasználati képességeket mozgósító tudás mérése, értékelése.” (Bod Péter Országos Könyvtárhasználati Verseny Versenyfelhívás 2015/16) A könyvtárhasználati verseny nemcsak könyvek, hanem minden más nyomtatott és elektronikus forrás használatára is épít, ezzel célja a modern könyvtárkép kialakítása.

A verseny minden évben egy aktuális témát jelöl meg, és három fordulóból áll. Az első az iskolai forduló, melynek lebonyolításáért, a feladatok összeállításáért is az intézmény egy dolgozója, például könyvtárostánára felelős. Nem lehet kihagyni ezt a lépcsőfokot, hiszen a versenyre való felkészítésről és magáról a versenyről beszámolót kell készíteni, és a továbbjutó diákok nevezésével együtt el kell küldeni a megyei/fővárosi versenyek szervezőinek. A második fordulón a tanulók elméleti tudását mérik, ezért egy központi feladatlapot töltenek ki, a középiskolások pedig esszét is írnak könyvek és internet használata nélkül. A harmadik, országos forduló április második felében kerül lebonyolításra. Az ide bejutó diákok egy komplex írásbeli és szóbeli részből álló feladatot oldanak meg. A verseny díja a kategóriák első három helyezettjeinek kiemelt könyvjutalom.

A versenyre való felkészítéshez található módszertani segítség a felkészítő tanároknak, melyben többek között ír a lehetséges feladattípusokról, a felkészülés menetéről, jó tanácsokat a diákok toborzásához. Ezt kiegészíti a honlapról elérhető

feladatbank, és az Archívum link alatt található korábbi versenyek anyagai, köztük a megyei és országos versenyek feladatlapjai.

Befejezés

Szakedolgozat írása során a könyvtárostanárok munkájának törvényi szabályozásáról, a könyvtár-pedagógia és az információs műveltség fogalmairól, a könyvtárhasználat tanításának módszertani alapjairól, tantervi előírásairól, a könyvtárostanárok munkáját segítő kiadványokról, szervezetről, rendezvényekről gyűjtöttem az iskolai könyvtáros munkám során hasznosítható ismereteket. A téma feldolgozása jó alkalmat adott arra, hogy az informatikus könyvtáros szakon kapott képzést kiegészítsem ilyen irányú tudással is. Konkretizálódtak számomra az előttem álló feladatok, például könyvtári órák, foglalkozások tartása, melyek eddig kimaradtak a tevékenységi körömből, mert nem voltak hozzá megfelelő ismereteim. A szakirodalmat összegyűjtve, feldolgozva most már „képben vagyok”, és ezt a gyakorlatban is elkezdtem használni. Megírtam az iskolánk könyvtár-pedagógiai programjának tervezetét (3. számú melléklet), mely miután a tantestület és a fenntartó elfogadja, része lesz az iskola Pedagógiai Programjának, és meghatározza a könyvtárostánári munkám kereteit. Beléptem a Könyvtárostanárok Egyesületébe is, hogy részt vehessek a rendezvényeiken, megkapjam kiadványaikat. Így már nem érzem magam olyan magányosnak, mint eddig, ugyanis én vagyok a településen, ahol dolgozom, az egyetlen könyvtárostanár.

A téma, amelyet feldolgoztam, igen szerteágazó, még sok részterülete van, amelyet nem érintettem. Ilyen például az olvasóvá nevelés, az iskolai könyvtár másik fontos feladata az információs műveltség fejlesztése mellett. Ez azért maradt ki most dolgozatomból, mert magyartanárként már foglalkoztam a szakirodalmával, figyelemmel kísérem a jó gyakorlatokat, és beépül tanári tevékenységembe. Szándékosan kihagytam a könyvtárhasználati órákhoz kapcsolódóan a tematikus terveket, óravázlatokat és a reflexiókat is, mert úgy gondolom, az ilyen gyakorlati jellegű dokumentumoknak inkább pedagógus portfólióban van a helyük.

Végül köszönetemet szeretném kifejezni témavezetőmnek, Dr. Koltay Tibor tanár úrnak, aki hagyta, hogy szabadon formálódjon, s végül kiforrjon ez a dolgozat, s közben a kritikus pillanatokban egy-egy jól irányzott kérdéssel túllendített a nehézségeken.

Felhasznált irodalom:

- 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról
- 17/2014. (III. 12.) EMMI rendelet a tankönyvvé, pedagógus-kézikönyvvé nyilvánítás, a tankönyvtámogatás, valamint az iskolai tankönyvellátás rendjéről
- 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról
2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről
2013. évi CCXXXII. törvény a nemzeti köznevelés tankönyvellátásáról
- 243/2003. (XII. 17.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról
- 51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet 3. melléklete Módosítva a 34/2014. (IV. 29.) EMMI rendelet 4. mellékletének megfelelően 3. melléklet Kerettanterv a gimnáziumok 9-12. évfolyama számára http://kerettanterv.ofi.hu/03_melleklet_9-12/index_4_gimn.html (2016. 02. 12.)
- A Budapest IX. kerületi Szent-Györgyi Albert Általános Iskola és Gimnázium Könyvtár-pedagógiai Programja 2015
- http://m.cdn.blog.hu/sz/szgyakonyvtar/file/szgya_kvtped_program2015.pdf (2016.03.18.)
- Barátné Hajdu Ágnes (2015). Bevezetés a könyvtárhasználati ismeretek oktatásába Bölcsész- és Művészetpedagógiai Kiadványok 8. Budapest: Eötvös Lóránt Tudományegyetem.
- Bod Péter Országos Könyvtárhasználati Verseny Módszertani segítség felkészítő tanároknak http://www.opkm.hu/?lap=dok/dok&dok_id=91 (2016.02. 19.)
- Bod Péter Országos Könyvtárhasználati Verseny Versenyfelhívás 2015/16 http://www.opkm.hu/?lap=dok/dok&dok_id=331 (2016. 02. 19)
- Borostyányiné Rákóczi Mária (2004). Tudásalapú társadalom – információs műveltség. Könyv, könyvtár, könyvtáros, 13. évfolyam 2. sz. 45-47.
- Dömsöd Andrea (2015). A Könyvtárostánárok Egyesülete, Múlt és jelen. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 24. évf. 2. sz. 3-8.
- Dömsödy Andrea (2003). Könyvtár-pedagógia. Budapest: Könyvtárostánárok Egyesülete – Flaccus Kiadó.

Homor Tivadar–Mészáros Antal (1999). Az információ és az ember Könyvtárhasználati ismeretek 13-18 éves tanulók számára. Szeged: Mozaik Oktatási Stúdió.

http://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/erettsegi/vizsgakovetelmenyek2017/informatika_vk_2017.pdf

https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/erettsegi/vizsgakovetelmenyek2012/informatika_vk.pdf

Informatika Részletes érettségi vizsgakövetelmények Hatályos 2017. jan. 1-től

Informatika Részletes érettségivizsga-követelmény Hatályos 2016. dec. 31.

Juhászné Belle Zsuzsanna: Könyvtár-pedagógia (egyetemi jegyzet)

www.inf.unideb.hu/konyvtarinfo/tananyagok/konyvtar-ped1.doc (2016.02.01.)

Kinizsi Pál Gimnázium é Szakközépiskola Pedagógiai Program 2015 <http://www.kinizsi-abony.hu/files/1516/pedagogiaiprogram.pdf> (2016.03.18.)

Kokas Károly (2007). Könyvtárhasználat 6-9. Szeged: Mozaik Kiadó.

Koltay Tibor (2007). Az információs műveltség: fogalmak, mítoszok, kommunikáció. Iskolakultúra, 17. évf. 11-12. sz. 119-129.

Koltay Tibor (2007). Információs műveltség: pedagógiai forradalom a könyvtárban? Könyvtári Figyelő, 53. évf. 2. sz. 278-288.

Koltay Tibor (2013). Új média, információs műveltség, írás, olvasás, tanulás. Könyv és Nevelés, 15. évf. 3. sz.

Mészáros István (1995). Iskolai könyvtárak a magyar neveléstörténetben. Iskolakönyvtáros, 1. évf. 5. sz. 3-7.

Mórocz Zoltánné (2014). A könyvtár-pedagógia és a könyvtár-használattan hatékony módszerei a bátaszéki Kanizsai Dorottya Általános Iskola Könyvtárában. Baja: Eötvös József Főiskolai Kiadó <http://mek.oszk.hu/12700/12788/12788.pdf>

Nahalka István (1997). Konstruktív pedagógia – egy új paradigma a láthatáron. Iskolakultúra, 7. évf. 2. sz. 21-34, 3. sz. 22-41, 4. sz. 3-21.

Valakovicsné Lakatos Marianna (2013). Könyvtár-pedagógiai program készítése Könyvtárostanárok műhelyfoglalkozása Eger 2013. április 16. brody.iif.hu/.../hogyan_keszitsunk_konyvtar-pedagogiai_programot.ppt (2016.02.06.)

Zsolnai József (1972). A könyvtárpedagógia körvonalai. Könyvtári Figyelő, 18. évf. 1. sz. 99-110.

1. számú melléklet

20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról

64. Az iskolai, kollégiumi könyvtár működésére, eszközeire, felszerelésére vonatkozó szabályok

163. § (1) Az iskolai, kollégiumi könyvtár az iskola, kollégium működéséhez, pedagógiai programjának megvalósításához, a neveléshez, tanításhoz, tanuláshoz szükséges dokumentumok rendszeres gyűjtését, feltárását, megőrzését, a könyvtári rendszer szolgáltatásainak elérését és mindezek használatát, továbbá a könyvtárhasználati ismeretek oktatását biztosító, az intézmény könyvtár-pedagógiai tevékenységét koordináló szervezeti egység.

(2) Az iskolai, kollégiumi könyvtár SZMSZ-e szabályozza működésének és igénybevételének szabályait. E rendelet határozza meg azokat az előírásokat, amelyeket minden iskolai, kollégiumi könyvtár működtetésénél meg kell tartani, továbbá amelyek figyelembevételével a könyvtár igénybevételével és használatával kapcsolatos rendelkezéseket el kell készíteni.

(3)²³⁷

(4) Az iskolai, kollégiumi könyvtár állományába csak a könyvtár gyűjtőkörébe tartozó dokumentum vehető fel.

(5)²³⁸ Az iskolai könyvtárban a tankönyveket elkülönítve kell kezelni és gyűjteni, ennek sajátos rendjét a tankönyvtári szabályzatban kell rögzíteni.

(6)²³⁹

164. § (1)²⁴⁰ Az iskolai, kollégiumi könyvtár nyilvános könyvtári feladatokat is elláthat, ha azt a könyvtárat működtető iskola, kollégium alapító okirata, szakmai alapidokumentuma lehetővé teszi, továbbá az iskola, kollégium vezetőjének kezdeményezésére bejegyezték a nyilvános könyvtárak jegyzékébe.

(2)²⁴¹ A nyilvános könyvtár iskolai, kollégiumi könyvtár feladatait is elláthatja, ha e tevékenységre az alapító okirata, szakmai alapidokumentuma feljogosítja, továbbá iskolai, kollégiumi könyvtárostánárt, könyvtárostánítót alkalmaz, és megfelel az e rendeletben meghatározott követelményeknek.

165. § (1) Az iskolai, kollégiumi könyvtár felszerelésének alapkövetelménye

a) legalább egy olyan, a használók által könnyen megközelíthető helyiség, amely alkalmas az állomány (állományrész) szabadpolcos elhelyezésére és legalább egy iskolai osztály egyidejű foglalkoztatására,

b) legalább háromezer könyvtári dokumentum megléte,

c) tanítási napokon a tanulók, pedagógusok részére megfelelő időpontban a nyitva tartás biztosítása.

(2) Az iskolai, kollégiumi könyvtárnak rendelkeznie kell a különböző információhordozók használatához, az újabb dokumentumok előállításához, a könyvtár működtetéséhez szükséges nyilvántartások vezetéséhez, katalógus építéséhez szükséges eszközökkel.

(3) Az iskolai, kollégiumi könyvtár kapcsolatot tart a többi iskolai, kollégiumi könyvtárral, a pedagógiai-szakmai szolgáltatásokat ellátó intézmények könyvtáraival, a nyilvános könyvtárakkal, és együttműködik az iskola székhelyén működő közkönyvtárral.

(4) A könyvtárostánár a nevelő-oktató tevékenységét könyvtár-pedagógiai program alapján végzi.

166. § (1) Az iskolai könyvtár alapfeladata

a) gyűjteményének folyamatos fejlesztése, feltárása, őrzése, gondozása és rendelkezésre bocsátása,

b) tájékoztatás nyújtása a dokumentumokról és szolgáltatásokról,

c) az intézmény helyi pedagógiai programja és könyvtár-pedagógiai programja szerinti tanórai foglalkozások tartása,

d) könyvtári dokumentumok egyéni és csoportos helyben használatának biztosítása,

e) könyvtári dokumentumok kölcsönzése, beleértve a tartós tankönyvek, segédkönyvek kölcsönzését.

- (2) Az iskolai, kollégiumi könyvtár kiegészítő feladata
- a) az Nkt. 4. § 5. pontja szerinti egyéb foglalkozások tartása,
 - b) a nevelő-oktató munkához szükséges dokumentumok többszörözése,
 - c) számítógépes informatikai szolgáltatások biztosítása,
 - d) tájékoztatás nyújtása az iskolai, kollégiumi könyvtárak, a pedagógiai-szakmai szolgáltatásokat ellátó intézményekben működő könyvtárak, a nyilvános könyvtárak dokumentumairól, szolgáltatásairól,
 - e) más könyvtárak által nyújtott szolgáltatások elérésének biztosítása,
 - f) részvétel a könyvtárak közötti dokumentum- és információcserében,
 - g)²⁴² muzeális értékű könyvtári gyűjtemény gondozása.
- (3) Az iskolai könyvtár a (2) bekezdésben meghatározottakon kívül közreműködik az iskolai tankönyvellátás megszervezésében, lebonyolításában.
- 167. §** (1) Az iskolai, kollégiumi könyvtár gyűjteményét a helyi pedagógiai programnak megfelelően, a tanulók és a pedagógusok igényeinek figyelembevételével kell fejleszteni.
- (2) A köznevelési intézmény számára vásárolt dokumentumokat könyvtári nyilvántartásba kell venni. A könyvtáron kívül elhelyezett dokumentumokról lelőhely-nyilvántartást kell vezetni.
- (3)²⁴³ A könyvtár SZMSZ-ében kell meghatározni az iskolai, kollégiumi könyvtár
- a) könyvtárhasználóinak körét,
 - b) esetén a beiratkozás módját, az adatokban bekövetkezett változások bejelentésének módját,
 - c) szolgáltatásai igénybevételének feltételeit,
 - d) gyűjtőköri szabályzatát,
 - e) használatának szabályait,
 - f) nyitva tartásának és a kölcsönzésnek a módját és idejét,
 - g) tankönyvtári szabályzatát, a tartós tankönyvekre vonatkozó szabályokat,
 - h) katalógusszerkesztési szabályzatát.
- (4) Az SZMSZ-nek a könyvtárhasználat kérdéseit meghatározó rendelkezéseit nyilvánosságra kell hozni.

2. számú melléklet
17/2014. (III. 12.) EMMI rendelet

IV. FEJEZET

**A TANULÓI TANKÖNYVTÁMOGATÁS, A TANKÖNYVELLÁTÁS, A
PEDAGÓGUSKÉZIKÖNYV-ELLÁTÁS RENDJE**

12. Az iskolai tankönyv-támogatási és -megrendelési igények felmérésének folyamata

25. § (1)¹² Az iskola igazgatója minden év június 10-éig köteles felmérni, hány tanulónak kell vagy lehet biztosítani a tankönyvellátást az iskolai könyvtárból, könyvtárszobából történő tankönyvkölcsönzés útján.

(2)¹³ Az (1) bekezdés szerinti felmérés során tájékoztatni kell a szülőket arról, hogy mely tanulók lesznek jogosultak

a) az Ntt. 4. § (1) bekezdése alapján ingyenes tankönyvellátásra,

b) az Ntt. 4. § (2) bekezdése alapján ingyenes tankönyvellátásra,

c) nemzetiségi tankönyvellátásra az Ntt. 4. § (2) bekezdése alapján ingyenes tankönyvellátásra nem jogosult tanulók közül.

(3) Az (1) bekezdés szerinti felméréssel egyidejűleg tájékoztatást kell adni arról, hogy az iskola, az iskola fenntartója vagy működtetője, illetve más támogató kíván-e biztosítani bármely további tankönyv-támogatási kedvezményt. Az iskolába belépő új osztályok tanulói esetében a felmérést a beiratkozás napjáig kell elvégezni.

(4) Az iskola igazgatója az (1) bekezdésben meghatározott felmérés alapján megállapítja, hány tanuló

a) esetében kell biztosítani az Ntt. 46. § (5) bekezdésben meghatározott ingyenes tankönyveket,

b) esetében kell biztosítani az Ntt. 4. § (2) bekezdése szerinti normatív kedvezményt,

c) esetében kell biztosítani a miniszter által megállapított tanulói térítési díj ellenében a nemzetiségi tankönyveket,

d) igényel és milyen típusú tankönyvtámogatást az a)-b) pontokban foglaltakon túl.

(5)¹⁴ A (4) bekezdés b) pontja szerinti igényeket az 5. mellékletben meghatározott igénylőlapon lehet benyújtani. Az igénylőlap benyújtásával egyidejűleg be kell mutatni a normatív kedvezményre való jogosultságot igazoló iratokat vagy az 5. melléklet szerinti igénylőlapon nyilatkozni kell a normatív kedvezményre való jogosultság későbbi időpontban történő igazolásáról. Az iratok bemutatásának tényét az iskola igazgatója rávezeti az igénylőlapra.

26. § (1) A 25. § szerinti kedvezményre való jogosultság igazolásához a következő okiratok bemutatása szükséges:

a) a családi pótlék folyósításáról szóló igazolás,

b) tartósan beteg tanuló esetén szakorvosi igazolás vagy a magasabb összegű családi pótlék folyósításáról szóló igazolás,

c) a sajátos nevelési igényű tanuló esetén a szakértői bizottság szakvéleménye,

d) rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény esetén az erről szóló határozat,

e)¹⁵ a gyermekvédelmi gondoskodás keretében nevelésbe vett vagy utógondozói ellátásban részesülő tanuló esetén a számára gyámhatósági határozat alapján gondozási helyet biztosító intézmény vezetője által a 11. melléklet szerint kiállított igazolás.

(2) A családi pótlék folyósításáról szóló igazolásként el kell fogadni a bérjegyzéket, a lakossági folyószámla-kivonatot, a postai igazolószelvényt.

(3) Az iskola - a helyben szokásos módon - hirdetményben teszi közzé a normatív kedvezményen túli további kedvezmények körét, feltételeit, az igényjogosultság igazolásának formáját és az igénylés elbírálásának elveit.

(4) Az iskola nem kérhet igazolást olyan adatokról, amelyek tekintetében az Ntt. vagy az Nkt. alapján adatkezelőnek minősül, illetve amelyeket a szülő hozzájárulásával kezel.

(5) A 25. § (1) és (2) bekezdésében meghatározott felmérés eredményéről az iskola igazgatója minden év június 15-éig tájékoztatja nevelőtestületet, az iskolaszéket, a szülői szervezetet, közösséget (a továbbiakban: szülői szervezet), az iskolai diákönkormányzatot, az iskola fenntartóját, és kikéri a véleményüket az iskolai tankönyvtámogatás rendjének meghatározásához.

(6) Az iskola igazgatója az (5) bekezdésben meghatározott véleményezésre jogosultak véleménye alapján minden év június 17-ig meghatározza az iskolai tankönyvellátás rendjét, és erről a helyben szokásos módon tájékoztatja a szülőt vagy a nagykorú cselekvőképes tanulót, továbbá a fenntartót.

(7) Az iskola - az (5) bekezdésben meghatározott ideig - kezdeményezheti a tankönyvellátás támogatásának megállapítását a fenntartónál az állami tankönyvtámogatásra nem jogosult tanulók részére, egyidejűleg jelenti a fenntartó részére a 25. § (2) bekezdése szerinti támogatásra jogosultak számát.

13. Az országos tankönyvellátás, pedagóguskézikönyv-ellátás szereplőinek együttműködése

27. § (1) A tankönyvek országos megrendelése, beszerzése és az iskoláknak történő eljuttatásának megszervezése, valamint a tankönyvek vételárának beszedése az Ntt. 1. § (2) bekezdése értelmében állami közérdekű feladat, amelyet a nemzeti köznevelés tankönyvellátásáról szóló 2013. évi CCXXXII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról, valamint a tankönyvellátásban közreműködők kijelöléséről szóló 501/2013. (XII. 29.) Korm. rendelet (a továbbiakban: R.) 1. § b) pontjában kijelölt szerv (a továbbiakban: Könyvtárellátó) lát el.

(2) A Könyvtárellátó közfeladata ellátása érdekében a Könyvtárellátó és a KIR adatkezelője együttműködik, amelynek keretében a KIR adatkezelője a Könyvtárellátó részére átadja az átadáskor hatályos tankönyvjegyzéket, továbbá a KIR-ben szereplő és a tanulókra vonatkozóan az Ntt. 3. § (12)-(13) bekezdésében meghatározott adatokat.

(3) A Könyvtárellátó a közfeladata körébe tartozó tankönyvbeszerzés és tankönyvterjesztés ellátásának biztosítása érdekében a 9. mellékletben meghatározott kereskedelmi feltételeket érvényesíti.

(4) A Könyvtárellátó a 10. mellékletben meghatározottak szerint

a) az állami intézményfenntartó központ (a továbbiakban: központ) fenntartásában működő iskolák tankönyvellátása vonatkozásában a központtal,

b) a nem a központ által fenntartott iskolák ellátása vonatkozásában az iskolákkal tankönyvellátási szerződést köt.

28. § (1) A Könyvtárellátót a tankönyvterjesztési feladata ellátása ellenértékeként a tankönyv kiadójától a feladata ellátásának költségeit fedező díjazás illeti meg, amelynek mértéke az adott kiadótól terjesztésre átvett tankönyvek iskolai terjesztési árának a 20%-a.

(2) A Könyvtárellátó a tankönyvterjesztéssel összefüggésben felmerült kiadásai és a feladata ellátásának költségei levonását követően fennmaradó összeget az iskolai tanulólétszámok arányában átadja

a) a központ által fenntartott iskolák esetében a központ bevonásával az iskoláknak,

b) a nem a központ által fenntartott iskolák esetében az iskoláknak

az iskola könyvtári állományának a Nemzeti alaptantervben meghatározott célok teljesítését támogató könyvtári dokumentumokkal történő fejlesztésére.

(3)¹⁶ A Könyvtárellátó nem tagadhatja meg a központtól vagy a nem a központ által fenntartott iskoláktól érkező a tankönyvellátási szerződés megkötésére irányuló megkeresést.

(4) A (3) bekezdésben meghatározottakon túl a Könyvtárellátó köteles segítséget nyújtani a központnak és a nem a központ által fenntartott iskoláknak

a) a használt tankönyvek iskoláknak történő forgalmazásához, kölcsönzéséhez,

b) a szükséges tankönyvek, ajánlott és kötelező irodalom beszerzéséhez,

c) az e rendelet alapján meghatározott külföldi tankönyvek beszerzéséhez.

14. Az iskolai tankönyvrendelés és -ellátás, a pedagóguskézikönyv-rendelés és -ellátás rendje

29. § (1) Az iskolai tankönyvrendelést az iskola a fenntartója egyetértésének beszerzését követően közvetlenül a Könyvtárellátó által működtetett elektronikus információs rendszer alkalmazásával a Könyvtárellátónak küldi meg azzal, hogy a tanévenkénti:

a) tankönyvrendelés határideje április utolsó munkanapja,

b) tankönyvrendelés módosításának és a normatív kedvezményben részesülők feltüntetésének határideje június 30.,

c)¹⁷ pótrendelés határideje szeptember 8. [az a)-c) pontban foglaltak együtt a továbbiakban: tankönyvrendelés].

(1a)¹⁸ A normatív kedvezményben részesülők státuszmódosításának határideje október 1.

(2) Az (1) bekezdés a) pontja szerinti tankönyvrendelést a tankönyvrendelés időpontjában rendelkezésre álló információk alapján kell megtenni, legalább a kiválasztott tankönyvek címének, darabszámának, a kísérleti tankönyv megnevezésének, az érintett tanulóknak - ha ismertek - és a tanulókat esetlegesen megillető támogatásoknak - amennyiben ismertek - a feltüntetésével. Az iskolának a megrendelés során azokat a tanulókat is fel kell tüntetnie, akik számára nem rendel tankönyvet, az okok megjelölésével.

(3) A módosítás az iskola által rendelt tankönyvek számát tekintve tankönyvenként legfeljebb 15%-ban térhet el az eredeti rendelestől. Módosításra és pótrendelésre akkor kerülhet sor, ha a módosítás oka

a) az osztálylétszám változása,

b) az, hogy az adott tanévi tankönyvjegyzék az (1) bekezdés a) pontjában fogalt határidőt követően újabb tankönyvvel, pedagógus-kézikönyvvel egészült ki, és az iskola a fenntartója engedélyével ezek közül választott.

(4) A tankönyvrendeléseket a Könyvtárellátó - az (1) bekezdés szerinti tankönyvrendelési határidőtől számított - tíz napon belül összesíti, és az adott tanévi tankönyvellátásban érintett kiadónak továbbítja.

(5) A kiadó a Könyvtárellátótól kapott megrendeléseket öt napon belül a Könyvtárellátó által működtetett elektronikus rendszeren keresztül a Könyvtárellátónak visszaigazolja, amiről a Könyvtárellátó a rendeltetést leadó intézményeket értesíti.

(6) Amennyiben a kiadó a Könyvtárellátó megrendelését nem tudja elfogadni, kezdeményeznie kell - a visszaigazolásra rendelkezésre álló határidőn belül - a Könyvtárellátó által működtetett elektronikus rendszeren keresztül annak módosítását vagy visszavonását, ami a jogszabályokban és tankönyvterjesztési szerződésben meghatározott jogkövetkezményeket vonja maga után.

(7) A tankönyvrendelés leadására jogosult intézmény a pótrendelés leadásán túli időszakban a tankönyvellátási szerződésben meghatározott feltételekkel is jogosult tankönyvrendelést leadni, amelyet a Könyvtárellátó teljesít.

(8) Az iskola az iskolában alkalmazott és az adott tantárgyhoz kifejlesztett, továbbá a tankönyvjegyzéken lévő pedagógus-kézikönyvek beszerzésére vonatkozó igényeit minden év június 30-áig pedagógus-kézikönyvenként összesítve meghatározza, és a pedagóguskézikönyv-ellátással kapcsolatos rendelését - amely bármely iskola esetén legfeljebb kettő, adott köznevelési tankönyvhöz fejlesztett pedagógus-kézikönyv lehet - a tankönyvrendelés módosításának határidejéig megküldi a Könyvtárellátó részére. A kiadó az adott tankönyvéhez fejlesztett pedagógus-kézikönyveket térítésmentesen átadja a Könyvtárellátó részére, amely azokat az iskolák részére továbbítja.

(9) Az iskola a hit- és erkölcstanoktatáshoz a bevett egyház által alkalmazott tankönyvekre vonatkozó rendelését tankönyvenként és egyházanként összesítve küldi meg a Könyvtárellátó részére. A Könyvtárellátó az adott egyházra vonatkozó adatok összesítését követően megküldi az adatokat az érintett bevett egyház számára. A hit- és erkölcstanoktatáshoz alkalmazott tankönyvek beszerzéséről és az iskolákhoz tanévkezdésre történő eljuttatásáról a bevett egyház gondoskodik.

30. § (1) Az iskolai tankönyvrendelésnél az iskolába belépő új osztályok tanulóinak várható, becsült létszámát is figyelembe kell venni. Az iskolai tankönyvrendelést oly módon kell elkészíteni, hogy a tankönyvtámogatás, a tankönyvkölcsönzés, a tankönyv tanórán kívüli elhelyezése az iskola minden tanulója részére biztosítsa a tankönyvhöz való hozzájutás lehetőségét.

(2) A tankönyvrendelés végleges elkészítése előtt az iskolának lehetővé kell tennie, hogy azt a szülők megismerjék. A tankönyvrendelés elkészítésénél a szülői szervezet a tankönyvek grammban kifejezett tömegére tekintettel véleménynyilvánítási joggal rendelkezik. A szülő nyilatkozhat arról, hogy gyermeke részére az összes tankönyvet meg kívánja-e vásárolni, vagy egyes tankönyvek biztosítását más módon, például használt tankönyvvel kívánja megoldani.

(3) Az egyes osztályokba beiratkozott tanulók szüleit tájékoztatni kell az adott osztályban használni szándékozott tankönyvek összességéről. Az 1-4. évfolyamokra beiratkozott tanulók heti órarendjét úgy kell kialakítani, hogy az egyes tanítási napokon használt tankönyvek tömege a három kilogrammot ne haladhassa meg.

(4) Az iskolának legkésőbb május 31-ig - a helyben szokásos módon - közzé kell tennie azoknak a tankönyveknek, ajánlott és kötelező olvasmányoknak a jegyzékét, amelyeket az iskolai könyvtárból a tanulók kikölcsönözhetnek.

(5) Az iskola igazgatója a Nemzeti alaptanterv felmenő rendszerű bevezetésével érintett iskolai évfolyamokon bármely tantárgyhoz, műveltségi területhez csak olyan tankönyvet rendelhet az iskolai tankönyvrendelés keretei között, amelyiknek a tankönyvvé nyilvánítása a kerettantervi

rendelet kihirdetését követően történt, feltéve, hogy az adott tantárgyhoz, műveltségi területhez a kerettantervi rendelet alapján került kiadásra vagy jóváhagyásra kerettanterv, továbbá szerepel ilyen tankönyv a hivatalos tankönyvjegyzéken.

31. § (1) A vak és gyengénlátó tanulókkal foglalkozó iskola [...]

32. § (1) A tankönyvrendelés, pedagóguskézikönyv-rendelés elkészítésével egyidejűleg az iskolai tankönyvellátás helyi rendjében az iskola igazgatójának meg kell neveznie a tankönyvfelelőst, annak feladatait, az iskolai tankönyvellátás során elvégzésre kerülő munka ellenértéke elismerésének elveit.

(2) Az iskola a tankönyveket, pedagógus-kézikönyveket a Könyvtárellátótól a tanulók, a pedagógusok részére megbízásából átveszi, majd a tankönyvellátás helyi rendjének elkészítésében foglaltaknak megfelelően a tankönyvfelelős részt vesz a tankönyvellátással, pedagóguskézikönyv-ellátással kapcsolatos iskolai helyi feladatok ellátásában.

(3) A központ által fenntartott iskola esetében a központon keresztül az iskolának, a nem a központ által fenntartott iskola esetében az iskolának a Könyvtárellátó díjazást fizet.

(4) A díjazás forrása

a) a nem a központ által fenntartott iskolák esetében a Könyvtárellátó által a tankönyvellátási szerződés alapján az iskolának,

b) a központ által fenntartott iskolák esetében a Könyvtárellátó által a tankönyvellátási szerződés alapján a központon keresztül az iskolának átengedett összeg.

(5)¹⁹ Az iskola igazgatója gondoskodik arról, hogy az Nkt. 46. § (5) bekezdése alapján az állam által térítésmentesen biztosított tankönyveket - a munkafüzetek kivételével -, továbbá a pedagógus-kézikönyveket az iskola könyvtári állomány-nyilvántartásába vegyék, az iskolai könyvtári állományban elkülönítetten kezeljék, továbbá az iskolával jogviszonyban álló tanuló, illetve a pedagógus részére a tanév feladataihoz az iskola házirendjében meghatározottak szerint bocsássák rendelkezésre. Az iskolai házirend által megállapított tankönyvellátási szabályok nem vonatkoznak a munkafüzetekre. Az állam által térítésmentesen biztosított tankönyveket a pedagógus, a tanuló köteles az utolsó tanítási napon visszaszolgáltatni az intézmény könyvtárának.

(5a)²⁰ Ha a tanuló vagy a pedagógus az (5) bekezdésben meghatározott kötelezettségének nem tesz eleget, vele szemben a Polgári Törvénykönyv kártérítésre vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni.

(6) A tanulói tankönyvtámogatás módjáról a nevelőtestület dönt.

(7) Az iskolának a 26. §-ban meghatározottak szerint közzé kell tennie az iskolai tankönyvellátás helyi rendjét.

(8) Az iskolai tankönyvrendelés elkészítésének és az ahhoz kapcsolódó fenntartói egyetértő nyilatkozat beszerzésének módját, továbbá e rendeletben nem szabályozott kérdéseit az iskola házirendjében kell meghatározni.

38. § A tartós tankönyvre vonatkozó technológiai követelmények:

a) a tankönyv lapjainak cérnafűzéses vagy szálfelsütéses kötészeti eljárással történő összeillesztése,

b) időtálló, ugyanakkor könnyű kötésmód: megerősített kartonált (a borító: legalább 260 gramm/négyzetméter, cellulóz tartalmú karton négyszer bígelve), vagy, keménytáblás, vagy flexibilis kötésmód,

c) B/5-ös vagy A/4-es méretű könyvtest,

d) könnyű belív papír használata,

e) borító felületkezelése (thermofólia).

3. számú melléklet

A Kinizsi Pál Gimnázium könyvtár-pedagógiai programja

I. Általános rész

1. A könyvtár-pedagógiai program alapidokumentumai:

- A Kinizsi Pál Gimnázium pedagógiai programja
- 2011.évi CXCV. tv. a nemzeti köznevelésről
- 20/2012.(VIII.31.) EMMI rend. a nevelési-oktatási intézmények működéséről
- 326/2013.(VIII.30.) Korm. rend. a pedagógusok előmeneteli rendszeréről és a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény köznevelési intézményekben történő végrehajtásáról
- 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról
- 51/2012.(XII.21.) EMMI rend. a kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről
- Kerettanterv a gimnáziumok 5-12. évfolyamára
http://kerettanterv.ofi.hu/05_melleklet_5-12/index_8_gimn.html .(2016 03. 19.)
- Nyelvi előkészítő évfolyam kerettanterve
http://kerettanterv.ofi.hu/07_melleklet_miniszter/7.1_NYEK/index_nyelvi_elokeszito.html (2016. 03. 19.)
- Informatika Részletes érettségi vizsgakövetelmények Hatályos 2017. jan. 1-től
http://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/eretsegi/vizsgakövetelmények2017/informatika_vk_2017.pdf (2016. 03. 19.)

2. A könyvtár adatai

Név: Kinizsi Pál Gimnázium Könyvtára

Cím: 2740 Abony Kossuth tér 18. telefon: 53-360-071

Helye: Az iskola épületében három helyen van letét elhelyezve:

- a 6-os teremből nyíló könyvtárszoba 10 nm alapterületű,
- az emeleti aula,
- a 2-es tanterem.

A könyvtár fenntartása és felügyelete: - Az iskolai könyvtár a Kinizsi Pál Gimnázium részeként a Klebersberg Intézményfenntartó Központ fenntartásában működik.

A könyvtár küldetésnyilatkozata:

A könyvtár az iskola információs és tanulási központjaként kíván működni. Gyűjteményével és szolgáltatásaival támogatja az intézményben folyó nevelő-oktató munkát, szervezi az intézmény egészét átfogó könyvtár-pedagógiai tevékenységrendszert, melynek célja a diákok, tanárok könyvtári attitűdjének formálása, korszerű könyvtárképük kialakítása, információs műveltségük megalapozása, bővítése.

II. Nevelési program

Az iskola könyvtár-pedagógiai céljai:

A könyvtár-pedagógia olyan területe az iskolai nevelő – oktató munkának, amely gyakorlatorientált, eszköztudásra irányuló, tantárgyközi ismeretet közvetítő pedagógia. Ahhoz, hogy tanulóink információs műveltsége kialakuljon, megfelelő alapot kapjanak a tudásalapú társadalomban való eligazodáshoz, szükségesnek tartjuk, hogy az iskolánkban eltöltött évek alatt elsajátítsák az információkeresés és feldolgozás, az önálló tanulás módszereit, tudatos könyvtárhasználóvá váljanak, pozitív attitűdjük alakuljon ki a könyvtárak iránt. A könyvtár tanulási forrásközpontként

- a szellemi munka, a szellemi értékek megbecsülésére nevel,
- biztosítja a tanulók számára az információhoz való hozzájutást,
- felkészít az önálló ismeretszerzésre, könyvtárhasználatra: megfelelő információszerzési, feldolgozási stratégiákat mutat, megismerteti az információkezelés etikai szabályait,
- megalapozza azokat a készségeket, amelyek a könyvtár használatához szükségesek,
- törekszik az önálló gondolkodás, a kreativitás fejlesztésére.

A könyvtárhasználati kompetencia kialakítása érdekében kiemelten szükséges

a) az alábbi képességek, készségek fejlesztése:

- értő, értelmező, kritikai olvasás valamint a szövegalkotás (írásban, szóban)
- tájékozódás képessége
- rendszerfelismerés, rendszeralkotás
- szabálykövetés képessége (könyvtárhasználati szabályok, magatartási minták, etikai szabályok betartása)
- jel- és kódértelmezés, kifejezés
- önálló, kreatív információszerzés, tanulás
- kognitív képességek: összehasonlítás, összefüggések felismerése, lényegkiemelés
- információkezelési képesség: információhiány felismerése, keresési stratégiák információkezelés, információ alkalmazása
- problémafelismerés, problémamegoldó képesség
- együttműködési képesség

b) a könyvtárhasználati ismeretek alkalmazásához szükséges technikai tudás kialakítása:

- informatikai eszközök, információhordozók használatának képessége
- információrögzítési technikák ismerete (jegyzetelés, cédulázás)

c) attitűdök formálása

- motiváltság a könyvtári tevékenységekre, érzelmi és akarati tényezők kialakítása
- sikerélménnyel támogatott pozitív viszonyulás a forrásalapú tanuláshoz
- a könyvtárhasználati tudás szükségességének elfogadása
- kritikai viszonyulás a forrásokhoz, információkhoz
- az információ felhasználás etikai szabályainak elfogadása

A könyvtár-pedagógiai nevelés-oktatás területén a könyvtárostánár felelőssége a kezdeményezés, az intézményvezetéssel és pedagógus kollegákkal együttes megvalósítás.

A Nat kiemelt fejlesztési feladataihoz és a helyi pedagógiai programhoz való kapcsolódás

„A tanulás tanítása a tantestület egészének feladata. Minden pedagógus saját szaktárgyán belül kell, hogy tanítsa, hogyan használhatók a könyvtári és más információforrások. Ezzel tudnak olyan tudást kialakítani, amelyet a tanulók új helyzetekben is képesek alkalmazni, a változatok sokoldalú áttekintésével és értékelésével”. (110/2012.Korm.rend.10664.p.)

Ennek megfelelően iskolánk pedagógiai programjában nevelő-oktató munkánk egyik kiemelt célja az, hogy a tanulók képesek legyenek önállóan információk gyűjtésére, az egyént érő bővülő információk közötti eligazodásra, tudjanak önállóan véleményt nyilvánítani, logikusan gondolkodni, és ezek alapján önállóan dönteni, hogy felelősségérzettel átítatott állampolgárokká váljanak. Célunk továbbá a közép- és emelt szintű érettségi vizsgára, a munkába állásra, valamint a felsőoktatási tanulmányok, felsőfokú szakmai tanulmányok megkezdésére történő felkészítés.

Az iskolai könyvtárnak a NAT kiemelt fejlesztési területeihez, az intézmény nevelési céljaihoz, feladataihoz való kapcsolódásai:

1. Önismeret és társas kultúra fejlesztése, családi életre nevelés, területén: a könyvtár gyűjteményében fellelhető a személyiségfejlesztést szolgáló klasszikus és kortárs szépirodalom és ismeretközlő, pedagógiai irodalom.
2. A tanulás tanítása, pályaaorientáció, médiatudatosságra nevelés, gazdasági és pénzügyi nevelés területén:

Iskolánk alapcéljai közé tartozik, hogy tudatosítsuk tanulóinkban, hogy az ismeretszerzés, tanulás sohasem befejezett folyamat. El kell érünk, hogy az információszerzésben az IKT magabiztos, kritikus használata kialakuljon. Ismerniük kell a nyomtatott és elektronikus információk hitelességének és megbízhatóságának problémáit – ez valamennyi szaktárgy és szaktanár feladata.

A hatékony önálló tanulás kompetencia fejlesztése érdekében könyvtárhasználati órákon és könyvtárhasználatra épülő szakórákon elsajátíttatjuk és gyakoroltatjuk a különböző információforrások közötti választás készségeit, az információfeldolgozás technikáit, az etikus forráshasználatot.

Iskolán kívüli tanulási helyszínekkel ismertetjük meg a diákjainkat, könyvtárlátogatásokat szervezve.

3. A fenntarthatóság, környezettudatosság terén a könyvtári állomány fejlesztése során figyelmet fordítunk a diákok és pedagógusok környezettudatos gondolkodásának alakítására szolgáló dokumentumok beszerzésére.

4. A tehetséggondozás és felzárkóztatás terén:

Az információs műveltségben jártas, tehetséges diákok felkészítése könyvtárhasználati és egyéb versenyre.

A könyvtár az információforrásokhoz való hozzáféréssel biztosítja minden tanuló számára az esélyegyenlőséget.

A rászoruló tanulók számára az iskola a tankönyvtári gyűjteményből biztosítja a tankönyveket.

A könyvtár-pedagógiai célok megvalósításának eszköz- és tevékenységrendszere

A könyvtár törekszik az intézmény nevelő-oktató munkáját szolgáló könyvtári gyűjteményalakításra. Gyűjteményére alapozva hagyományos és interneten elérhető szolgáltatásokat nyújt és közvetít, ezzel alakítja az intézmény közösségének könyvtárképét, könyvtári attitűdjét.

Olvasóvá nevelés

Iskolánk az olvasóvá nevelés érdekében széleskörű pedagógiai tevékenységet folytat tanórai keretekben:

A magyar nyelv és irodalom tantárgy feladata a tanulókkal az olvasás megszerettetése, a magyar és világirodalom klasszikusainak és kortárs műveinek megismertetése élmények, művek közvetítése, az igénykeltés az olvasásra.

A könyvtárhasználati órákon a nyomtatott és elektronikus dokumentumok használatának elsajátítása során figyelmet fordítunk az olvasóvá nevelésre, a korosztálynak megfelelő szépirodalmi olvasmányok megismertetésére.

III. Könyvtárhasználati helyi tanterv

A könyvtárhasználati tananyag

Az információs műveltség kialakításához szükséges ismeretanyag könyvtárhasználatához kapcsolódó részének fő területei:

A könyvtárak (típusai, terei)

A könyvtári szolgáltatások

A dokumentum- és forrástípusok

Forráskeresés, információkeresés (lényegkiemelés, jegyzetelés)

Forráskiválasztás, értékelés

Forrásfelhasználás, forrásalkotás (vázlatkészítés, szóbeli, írásbeli szövegalkotás)

Befogadó tárgyak:

Anyanyelvi kompetencia fejlesztése tantárgy a 9. évfolyamon évi 18 óra

Informatika 9-10 évfolyamon évi 2 óra

Magyar nyelv és irodalom 9-12. évfolyamon évi 3 óra

Más szakórák alkalmanként

A könyvtárhasználati alapismeretek eloszlása a tantárgyi tananyagokban

	anyanyelvi kompetencia fejlesztése	informatika	magyar nyelv és irodalom	más szakórák
A könyvtárak (típusai, terei)	x			
A könyvtári szolgáltatások	x			
A dokumentum- és forrástípusok	x		x	x
Forráskeresés, információkeresés	x	x	x	
lényegkiemelés, jegyzetelés	x		x	x
Forráskiválasztás, értékelés	x	x	x	x

Forrásfelhasználás, forrásalkotás	x	x	x	x
vázlatkészítés, szóbeli, írásbeli szövegalkotás, hivatkozás	x		x	x

A könyvtárostanárral az intézményvezetővel együtt szervezi meg a könyvtárhasználati órákat. A befogadó tárgyak órái közül az informatika, a magyar nyelv és irodalom tantárgyon belüli órákat a szaktanárok – igény szerint a könyvtárostánárral együtt – tartják meg, az anyanyelvi kompetencia fejlesztése tárgyban belüli órát a könyvtárostanárral tartja. A tanórák helyszíne a könyvtár, szükség szerint informatikaterem, esetlegesen külső (könyvtári) helyszínek.

A dolgozat témája:

A dolgozat ismerteti az iskolai könyvtárakra, könyvtárosokra vonatkozó törvényi előírásokat. majd a könyvtárhasználat tanításához szükséges ismereteket. Ezen belül annak elméleti alapjait, a könyvtár-pedagógia és az információs műveltség fogalmait. A gyakorlati megvalósításhoz szükséges módszereken túl bemutatja a kerettantervi és az érettségire vonatkozó előírásokat, az órátípusokat, a használható tankönyveket, és azt, hogy milyen szervezetek, rendezvények segíthetik a könyvtárostanárr munkáját.

könyvtár-pedagógia, információs műveltség, könyvtárhasználat tanítása

Nyilatkozat

Alulírott Balog Katalin Éva (B4WOC4) jelen nyilatkozat aláírásával kijelentem, hogy A könyvtárpdagógiától az információs műveltségig Az iskolai könyvtáros kiskatéja című szakdolgozat önálló munkám, a dolgozat készítése során betartottam a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv. szabályait, valamint a SZIE ABPK által előírt, a dolgozat készítésére vonatkozó szabályokat.

Jelen nyilatkozat aláírásával tudomásul veszem, hogy amennyiben bizonyítható, hogy a dolgozatot nem magam készítettem, vagy a dolgozattal kapcsolatban szerzői jogsértés ténye merül fel, a Kar megtagadja a dolgozat befogadását és ellenem fegyelmi eljárást indíthat.

Jelen nyilatkozattal hozzájárulásomat adom ahhoz, hogy szakdolgozatomba mások is betekinthessenek.

Jászberény, 2016. február 19.

Balog Katalin Éva
SZIE-ABPK
informatikus könyvtáros szak